

chinuk-wawa

leyn-skul

buk 2 | 2022

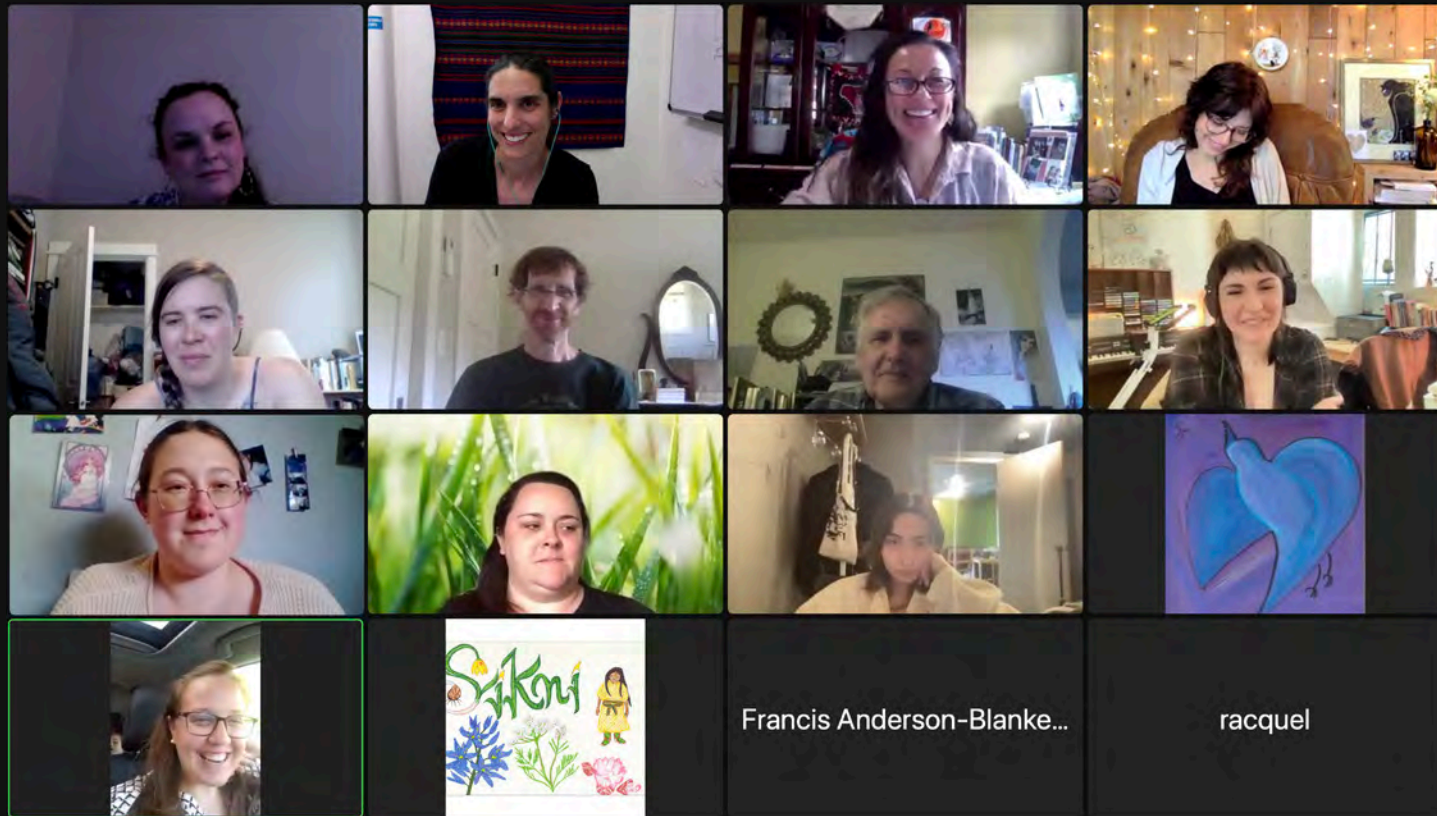
chinuk-wawa tənəs-buk makwst

Henry Zenk pi Beth Sheppard ʔaska munk-kəmtəks chinuk-skul.

Leslie Wells pi Chanda Diekotto chakchak-siyaxus ʔaska.

shawash-iliʔi lalang munk-kəmtəks-tilixam ʔaska munk-yeʔlan nsayka skul. hayu tilixam wəxt ʔaska munk-yeʔlan nsayka. ʔaska wawa nsayka, ʔaska palach pʰikcha pi ʔaska munk-skukum nsa təmtəm. hayu masi kʰanawi-ʔaksta!

chaku-kəmtəks-tilixam kʰapa chinuk-wawa 203 skul ʔaska munk-tʰəm ukuk tənəs-buk kʰapa chxi-wam-iliʔi 2022. Francis, Romy, Santiyaxə, Brooklyn, Tyla, Quinne, Rianne, Chris, Dustin, Diane, Kristen, Ashley, Leslie, pi Racquel ʔaska yaʔal.

Rianna Roberston-LeVay yaka munk pʰikcha iləp kʰapa buk. tʰilimuksh-iliʔi ukuk.

Dustin Ryan yaka munk pʰikcha kʰapa pipa chxi-chaku.

tənəs iləp-wawa

Henry Zenk yaka munk-tʰəm.

alta yakwa ukuk, uk nsa leyn tayi-skul chinuk-wawa pipa-buk, uk nim *Chinuk Wawa, volume 2, 2022*. wel, ikta kʰul msayka təmtəm manaqi ʔush, uk 2022-kʰul əbə uk 2021-kʰul? kʰapa nayka iləp-wawa kʰapa *Chinuk Wawa, volume 1, 2021*, nayka wawa:

“wik-anqati wik-ikta nsayka təmtəm pus ʔatwa qʰa hayu tilixam ʔaska ʔatwa-ʔatwa. wik-qʰənchi kʰwas nsayka pus miʔayt lishesh-kʰapa-lishesh kʰapa ʔluyma tilixam kʰapa skul. . . . wik kakwa nsayka mamuk alta, qʰiwa uk covid-sik alta miʔayt kʰapa iliʔi.”

kʰa-wik hilu uk covid-sik, bət kakupus tunus-tunus nsayka chaku-kʰwan ukuk. pi wəxt kakwa nsayka chaku-kʰwan uk zoom-qʰwetʰ. kʰəpit kʰapa zoom nsayka kʰanumakwst miʔayt alta, wik-qʰənchi “lishesh-kʰapa-lishesh” kakwa. nawitka ʔluyma ukuk. bət alta, kʰənəx pus mayka miʔayt saya-qʰa, mayka ayaq ma chaku-miʔayt kʰapa nsayka pus ma tiki chaku-kəmtəks chinuk-wawa. pi hayu msayka kakwa msa munk-kakwa uk skul-kʰul chxi-hilu. pi nawitka hayu chinuk-wawa msayka kəmtəks alta. kʰəltəs nanich kʰapa uk pipa-buk, pus kəmtəks-nawitka pus nawitka-kakwa na wawa.

kʰanawi-ikta kʰapa buk

ʔaska palach ʔaska wawa pus nsayka nsa chaku-kəmtəks ukuk - pus alaxti miʔayt pus-kwansəm ukuk.....	4
Joseph Shangaretta yaka yaʔal.....	7
uk yaʔim-pipa kʰapa hayash kənim-luʔlu?	8
kʰapa chxi-wam-iliʔi, Dustin Ryan yaka munk-yeʔlan skichutxwa mamuk-tilixam	9
hayash chxi buk chaku: kʰalapʰuya tənəs-wawa-buk!	10
kʰiyutən kʰapa ukuk iliʔi.....	12
Zoey Holsclaw: “pus-kwansəm-miʔayt-lalang tilixam”	13
shawash tanis.....	14
isik kʰapa kənim	15
ukuk kʰul-iliʔi, chaku hayash-tsəqw kʰapa imaʔ.....	16
letowa pi mun	18
wayam təmwata	19
uk tatis munk chaku-pchiʔ uk iliʔi.....	20
qʰata pus munk chapani-məkʰmək, barayaki.....	23
kʰimtʰa tənəs-iliʔi tənəs-pʰishak	24
Loretta Guzman: yaka ʔatwa kʰapa yaʔka tsiktsik	25
nayka pus-ikta-wawa chaku-kəmtəks-tilixam ʔaska munk kʰəpit chinuk-skul	26
tʰulitʰuli uk palach paya: kakwa anqati uk shawash-tilixam ʔas wawa kʰapa California-iliʔi.....	28
ʔush buk pus nanich	29
chinuk-skul ixt tilixam ʔaska wawa: pus-ikta mayka chaku-kəmtəks chinuk-wawa?.....	30
dret ʔluyma uk uyxat	32
hihi-wawa.....	34
ʔələl-ikta iliʔi pipa	35

Ƨaska palach Ƨaska wawa pus nsayka nsa chaku-kəmtəks ukuk - pus alaxti miƧayt pus-kwansəm ukuk

Diane Smith yaka munk-t'səm. *Diane Smith* pi *Rosetta "Frits" (LaBonte) Managan* Ƨaska palach p^hikcha.

k^hapa uk "chinuk-wawa kakwa nsayka ulman-tilixam Ƨaska munk-kəmtəks nsayka" buk miƧayt taƧlam pi qwinəm yaƧal pus tilixam uk palach Ƨaska lalang k^hapa lalang-dakta-tilixam. nanich kikwəli yakwa:

yaƧal	wawa-buk lak ^h li	Ƨaksta munk-t'səm ya wawa
John B. "Mose" Hudson	JH	Jacobs (1928,1932) / Mercier (1941)
Dellmore Croy	DC	Zenk (1978-93)
Eula (Hudson) Petite	EP	Zenk (1978-93)
Ila (Hudson) Dowd	ID	Mercier (1941)
Martha (Hudson) Mercier	MM	Zenk (1978-93)
Velma (Hudson) Mercier	VM	Johnson (1998-2001)
Elmer Tom	ET	Hajda (1977)
Victoria (Wishikin) Wacheno Howard	VH	Jacobs (1929-30)
Wilson Bobb	WB	Zenk (1978-93)
Clara (Menard) Riggs	CR	Zenk (1978-93)
Louis Kenoyer	LK	DeAngulo and Freeland (1928), Jacobs (1936)
Nick Leno	NL	Zenk (1978-93)
Esther (Jones) LaBonte	EJ	Zenk (1978-93)
Ethel (Countryman) Petite Logan	EL	Zenk (1978-93)
John Petite	JP	Zenk (1978-93)

Esther Mary Jones LaBonte (EJ) nayka tilixam. tayi-chicha yaka k^hapa nayka. nanich yaƧka kikwəli.

Ƨluyma-lima-iwa k^hapa Ƨush-lima-iwa nsayka nanich: *Lenora Jones* (tənəs-Ƨuchmən k^hapa *Scott Jones* pi *Josephine LaBonte*), ampkwa tayi-man mashach (*Mace*) *Tipton*, pi *Esther Mary Jones LaBonte*, pi uk tənəs iləp k^hapa *Esther* Ƨaska yaƧal *Marie* (k^himt'a) pi *Frits* (ilep). wəƧt *Betty* yaka miƧayt k^hapa *Esther* yaka k'wəth^hin. nawitka taƧam tilixam yawa.

nawitka, k^hapa 1982 pi 1983 chup henli yaka wawa pi iskam wawa k^hapa nayka tayi-chicha *Esther*. k^hapa uk pipa nayka Ƨatwa-nanich k^hapa ixt *Esther* yaƧka tənəs-tənəs. "Frits" yaka yaƧal. tayi-k^hwaƧ yaka k^hapa nayka. kwansəm dret kaku-tatis tayi-k^hwaƧ *Frits* k^hapa nayka pi nayka ats.

nayka pi nayka ats *Carol Haskins*, nsayka miƧayt ixt dret Ƨush tayi-k^hwaƧ. nawitka, kwansəm q^hənchi tənəs-Ƨuchmən nayka pi nayka ats nsayka munk-yaƧal yaka "k^hwaƧ *Fritsy*," bət nawitka nsayka tayi-k^hwaƧ yaka. alta Ƨush nsayka munk-nim yaka "tayi-k^hwaƧ *Fritsy*." ixt ats k^hapa *Fritsy* yaka yaƧal *Pauline*. *Pauline* yaka kapxu-ats k^hapa *Fritsy*. *Pauline*, nayka pi nayka ats nsayka chicha yaka.

k^hanumakwst *Pauline* pi *Domingo Lomboy*, Ƨaska t'Ƨap Ƨun tənəs-tənəs. iləp *Dolores*, alta *Victor*, pi alta *David*. *David* nsayka papa yaka. *Patricia* nsayka mama yaka.

aƧqi *Pauline* pi *Domingo* Ƨaska Ƨuk-k'aw, *Pauline* yaka malyi wəƧt, pi alta yaka miƧayt tənəs-man. *Mario Martinez* yaka yaƧal. chicha *Pauline* yaka chaku-hilu k^hapa 1964. wik-q^hənchi nsayka chaku-kəmtəks chicha *Pauline*.

bət, nsayka miƧayt tayi-k^hwaƧ *Fritsy*. anqati, q^hənchi tənəs-Ƨuchmən nayka pi nayka ats, nsayka Ƨatwa k^hapa nsa tayi-k^hwaƧ *Fritsy* yaka haws, pi yawa, yaka munk-kəmtəks nsayka q^hata pus munk kamusaq-lup kakwa nsayka tayi-chicha *Esther Mary Jones LaBonte* yaka kəmtəks mamuk! yaka kamusaq-lup munk-nanich kakwa t'ukti tatis. *Frits* yaka chaku-tilixam k^hapa taƧam-mun k^hapa 1927. wik-lili aƧqi k'wayts-taƧlam pi qwinəm k^hul yaka. Ƨush-Ƨ'tap-san tayi-k^hwaƧ *Frits*!!!!

tənəs-anqati nayka Ƨatwa-nanich tayi-k^hwaƧ *Fritsy*. dret-Ƨush təmtəm nayka pus nanich yaka. alta, t'Ƨunas msayka təmtəm lamiyay yaka, bət wiiiiik lamiyay yaka! dret saya yaka k^hapa ukuk! dret skukum yaka! nawitka! k^ha ya munk-t'səƧ ya stik k^hapa ya uləptski! wəƧt yaka ƧumƧum manaqi tsix pi nayka ƧumƧum! kwansəm skukum yaka. anqati, chik^həmin-q'wetƧ-tilixam (welder) yaka kakwa yaka manaqi ul ats *Marie*, *Paula* pi *Josephine*. anqati, tayi-k^hwaƧ *Fritsy* yaka ƧiləməƧ k^hapa potƧən k^hapa hayash-ship-ili?i. q^hiwa

taƧlam pi sinamakwst k^hul *Frits* yakwa

yutskat yaka, yaka ƧiləməƧ k^hapa "makwsti-up^huch ships." (k^hapa bastən-wawa "double bottom ships"). "munk-Ƨaq" ship ukuk (k^hapa bastən-wawa "Liberty ships").

hayu ya?im nayka tayi-k^hwaƧ yaka palach

sik yaka, k^hapa bastən-wawa *tuberculosis*. anqati, k^hapa 1949-1951 yaka miƧayt k^hapa dakta-haws. k^hapá yaka chaku-kəmtəks ixt shiksh. *Joann* yaka yaƧal. q^hənchi-lili shiksh Ƨaska: sinamakwst-taƧlam pi makwst k^hul.

wəl, yaka nawitka yaƧal, Rosetta ukuk. bət anqati, wik yaka kəmtəks ukuk aƧqi-pus chxi yaka Ƨatwa k^hapa skul

k^hapa nayka. wəƧt, k^həpit-alta nayka chaku-kəmtəks, anqati tilixam Ƨaska munk-nim nayka chicha "Paula."

kwansəm k^həpit nayka təmtəm tilixam Ƨaska munk-nim yaka "Pauline." wəƧt nayka chaku-kəmtəks q^hata skukum nayka tayi-k^hwaƧ *Fritsy*! kakshət chulchul-

Eli, yaka iləp tunus-tənəs k^hapa *Esther*. q^hənchi *Eli* yaka chaku-tilixam k^hapa 1915, ixt yaka chich yaka munk-yaƧal yaka "Bobby," q^hiwa q^hənchi yaka chaku-tilixam yaka wawa yaka munk-nanich kakwa ixt tənəs-inəp^hu. k^hapa bastən-wawa "little bug," kakwa Ƨaska wawa yaka "Bobby."

aʔqi, tayi-chicha *Esther* yaka malyi *John Silas LaBonte*. kʰanumakwst ʔaska ʔas t'ʔap taʔlam tənəs-tənas. uk tənəs-tənas ʔaska yaʔal *Helen Pearl* (kʰapa 1918), alta ixt dret tunus tənəs-tənas *Rosette* (yaka chaku-hilu, (19??), alta *Josephine* (1921),

alta chicha *Pauline* (1923), alta *Marie* (1925), alta *Rosetta* (1927), alta *Esther* (1929), alta *Betsy Margaret* (1931), alta *Lester John* (1933), alta *Floyd* (1937), pi alta *Raymond John* (19??).

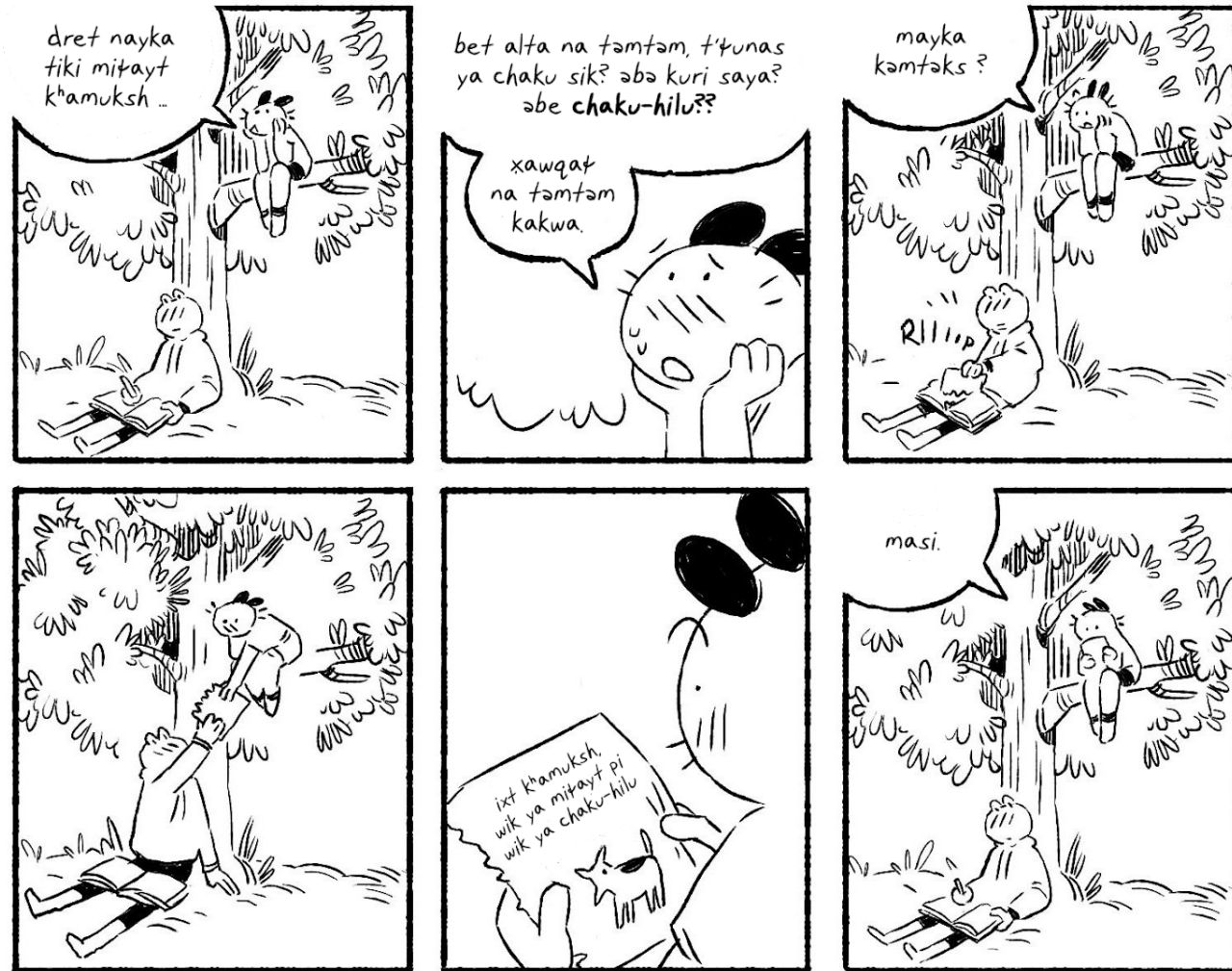
alta, t'ʔunas mayka təmtəm, “qʰa chaku uk yaʔal *Frits əbə Fritsy?*” k'winin taʔam tənəs *Fritsy* yaka. wəl, yaka nawitka yaʔal, *Rosetta* ukuk. bət anqati, wik yaka kəmtəks ukuk aʔqi-pus chxi yaka ʔatwa kʰapa skul! *Rosetta* yaka mama *Esther* yaka wawa yaka, “mayka nawitka yaʔal, *Rosetta* ukuk.” pus-kwansəm yaka mama pi papa pi yaka tilixam ʔaska wawa yaka yaʔal “*Frits.*” alta, qʰənchi pus munk-kəmtəks tilixam yaka wawa “*Rosetta,*” dret chaku-pʰiiiiil yaka.

alta nayka yaʔim pus-ikta ʔaska wawa “*Frits*” pus yaka yaʔal. anqati, yaka papa *John* yaka shiksh ʔaska kəmtəks *John* pi *Esther* ʔaska t'ʔap qwinəm tənəs-ʔuchmən. qʰənchi *Esther* yaka t'ʔap tayi-kʰwaʔ *Fritsy*, *John* yaka shiksh ʔaska pus-ikta wawa *John*, “alta mayka t'ʔap tənəs-man?”

“dret, *Frits* yaka yaʔal,” yaka k'ilapay-wawa *John*. kakwa pus nayka tayi-kʰwaʔ yaka iskam yaʔka kʰəltəs-yaʔal. dret nayka q'at uk yaʔim! pi dret nayka munk-kimtəks pi munk-atole nayka tayi-kʰwaʔ *Fritsy!*

nayka (Diane Smith), nsayka tayi-kʰwaʔ (*Frits Managan*), pi nayka ats (*Carol Haskins*). Cole Tuckfield yaka munk p'ikcha 12 san kʰapa taʔam-mun, 2019.

Joseph Shangaretta yaka yaʔal

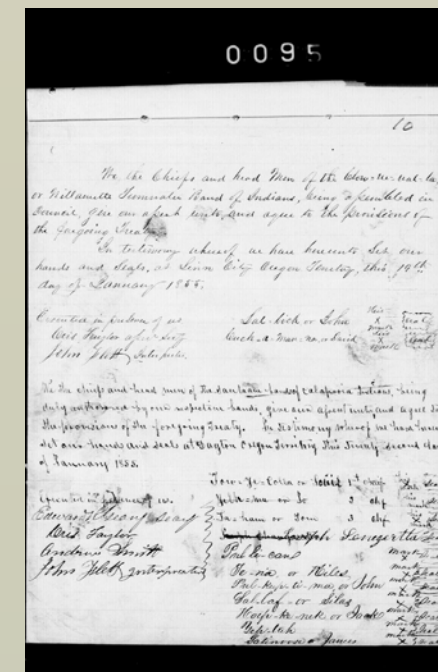
Kristen Svicarovich yaka munk-t'səm.

Kʰapa uk yaka buk “*Living in the Great Circle,*” *June Olson* yaka yaʔim qʰata anqati (1855-1905) tilixam ʔaska miʔayt kʰapa chachalu shawash-iliʔi. uk man *Joseph Shangaretta*, ixt uk tilixam yaka. pus mayka tiki kəmtəks manaqi-hayu kʰapa man əbə ʔluyma chachalu shawash-tilixam, ʔush mayka nanich kʰapa uk buk.

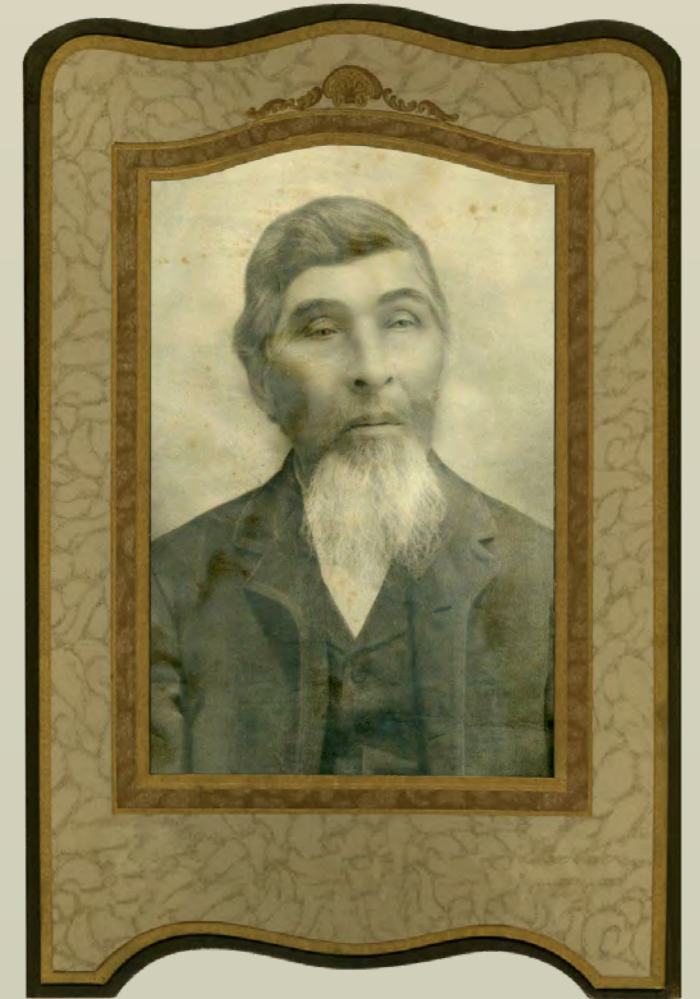
Joseph Shangaretta yaka munk-t'səm yaka yaʔal kʰapa uk walamt-ʔush-iliʔi iliʔi-la-pipa kʰapa 1855. santiam shawash tayi man yaka kʰapa uk la-pipa. aʔqi yaka chaku uk tayi-man kʰapa p'inefu (*Mary's River*) k'alapʰuya shawash-tilixam.

pus tənəs-man yaka, *Joseph* yaka miʔayt kʰapa yaka mama pi papa. yaka papa, *Louis Shangaretta* yaka yaʔal. iroquois shawash-tilixam yaka. yaka mama, chalamali k'alapʰuya shawash-tilixam yaka. iləp yaka mama yaka miməlust, lili (kʰapa 1835) alta yaka papa yaka miməlust.

miʔayt ixt pʰliye-man, *Jason Lee* yaka yaʔal. pus *Louis Shangaretta* yaka chaku-hilu, alta *Jason Lee* yaka iskam *Louis* yaka ʔun tənəs-tilixam pi qwinəm ilaytʰix. pi kakwa *Joseph* pi yaka ats pi aw alta ʔaska miʔayt kʰapa *Jason Lee*. ʔaska ʔatwa kʰapa *Jason Lee* yaka shawash-tilixam-skul. yaka ats pi aw ʔaska miməlust kʰapa uk skul.

la-pipa p'ikcha: NARA (National Archives and Records Administration) ʔaska palach.

Joseph Shangaretta ukuk. chachalu p'ikcha k'winin: 1000.64.002

kʰapa 1847 *Joseph* yaka miʔayt wik-saya kʰapa təmwata. kʰapá yaka miʔayt, qʰənchi yaka chaku-kəmtəks uk cayuse shawash-tilixam ʔaska kakshət uk whitman-pʰliye-iliʔi.

Joseph yaka munk-t'səm yaka yaʔal kʰapa uk walamt-ʔush-iliʔi iliʔi-la-pipa kʰapa 1855.

kʰapa 1891 aʔqi-pus 1895, la-tayi-man yaka kʰapa shawash-iliʔi. kakwa yaka ʔiləməʔ.

Joseph yaka t'uʔan

makwst t'əmanəwas. ixt t'əmanəwas ʔiʔil-man t'əmanəwas pi ixt t'əmanəwas shawash-man t'əmanəwas. ʔaska chaku kʰapa *Joseph* kʰapa yaka musum-nanich pi ʔaska wawa-wawa ʔaksta uk miməlust wik-lili.

Joseph yaka miʔayt ixt ʔuchmən pi makwst tənəs-ʔuchmən. yaka ʔuchmən, *Nancy Pisk* yaka yaʔal. yaka makwst tənəs-ʔuchmən, *Mary Holmes-Mitchelle* pi *Elizabeth Menard* ʔaska yaʔal. wəxt yaka miʔayt ʔun iskam-tənəs. yaka tiki munk-hayash tipsu-ikta kʰapa yaka tənəs-ʔush-iliʔi.

uk man *Joseph Shangaretta*, nayka man *David* yaka anqati chup yaka.

uk ya?im-pipa k^hapa hayash kənim-lu?lu?

Racquel West yaka munk-t'səm. Owen Oliver yaka munk pik^hcha.

Wik-lili, Washington-ili?i hayash t'fap-san chaku. 100 k^hul uk k^hapa 1989. faska munk hayash t'fap-san-hihi-ili?i. Emmett Oliver ya xiləmət k^hapa Washington-ili?i uk tayi-tilixam-xiləmət-ili?i. shawash tilixam yaka. chinuk pi quinault tilixam yaka. yaka wawa k^hapa yaka təmtəm, “fush pus nsayka tiki nanich shawash tilixam k^hapa Washington-ili?i t'fap-san-hihi-ili?i. nsa ili?i ukuk. nsayka tiki nanich kənim k^hapa uk t'fap-san-hihi-ili?i. nsayka tiki munk-k'ilapay nsa kənim.”

k^hapa 1987, Emmett ya wawa k^hapa hayu tilixam, Washington-ili?i uk la-tilixam pi shawash tilixam. faska iskam stuxtkin k^halakwati pus munk kənim. lakit xluyma shawash-tilixam faska munk kənim k^hapa uk k^halakwati. ixt-ixt tilixam k^ha faska t'u?an kənim, bət hayu tilixam faska tiki chxi kənim. k^hapa 1989, k^hanawi-faksta uk fatwa k^hapa hayash kənim-lu?lu?, faska fatwa k^hapa šilšul. kakwa uk duwamish-tilixam faska munk-nim uk ili?i.

makwst-taflam pi ixt san k^hapa sinamakwst mun, 1989, lakit-taflam kənim faska q'u? k^hapa šilšul. faska munk palach-lu?lu?. hayu mək^hmək yawa. hayu shati yawa. dret fush ukuk. Frank Brown ya fatwa yawa. heiltsuk tilixam yaka. alta, ya

wawa “nayka tiki k^hanawi-faksta msayka fatwa k^hapa nsayka ili?i k^hapa 1993. wəxt, nsayka munk palach-lu?lu?. wəxt, nsayka fatwa k^hapa kənim. wəxt, nsayka nanich xluyma shawash tilixam k^hapa hayash kənim-lu?lu?.”

k^himt'a uk hayash kənim-lu?lu? k^hapa heiltsuk-ili?i, xluyma shawash-tilixam

faska wawa, “ayaq msayka chaku pi fatwa k^hapa nsa ili?i. nixwa msa chaku k^hapa msayka kənim. wəxt, hayash kənim-lu?lu? ukuk.” pi k^hapa 1990, Quileute ulman-tilixam faska munk “taflam la-pipa k^hapa kənim” pus hayash kənim-lu?lu?. alta, k^hanawi k^hul chaku uk hayash kənim-lu?lu?.

taflam la-pipa k^hapa kənim

1. k^hanawi isik munk-ye?lan pus nsayka fatwa.
2. wik nayka q'wəf nayka, hilu-faksta nayka q'wəf.
3. wik-q'əl nsayka. nsayka chaku-xluyma q^hənchi nsayka tiki.
4. k^hanawi-ixt tilixam yaka mi?ayt ikta pus palach. dret-fush kakwa.
5. q^hənchi nsayka fatwa k^hapa kənim, tilixam nsayka. nsayka munk-ye?lan nsayka.
6. q^hənchi ulu nsayka, xawqat nsayka munk-ye?lan xluyma tilixam.
7. fush pus alim nsayka wawa k^hapa uk nsa kənim-tilixam.
8. uk uyxat manaqi fush pi uk uput k^himt'a uyxat.
9. fush munk-kəmtəks-tilixam yaxka munk-ye?lan chaku-kəmtəks-tilixam pus yaxka ya chaku-kəmtəks.
10. q^hənchi ayaq pus kakwa, fush nsayka munk kakwa uk ant^hiyet faska munk: munk ant^hiyet-məlasis.

k^hapa chxi-wam-ili?i, Dustin Ryan yaka munk-ye?lan skichutxwa mamuk-tilixam

Beth Sheppard yaka munk-t'səm. NPS Photo faska munk p^hikcha.

anqati, hayu tilixam faska mi?ayt k^hapa skichutxwa. shawash tilixam pi p^hasayuks tilixam pi bastən tilixam k^hanumakwst faska mi?ayt yawa, pi k^hanumakwst faska wawa chinuk-wawa.

alta, skul-tənas faska fatwa k^hapa skichutxwa, pi skichutxwa mamuk-tilixam faska munk-kəmtəks q^hata anqati yawa. ixt-ixt wəxt faska wawa tunus chinuk-wawa.

chxi-alta Dustin Ryan yaka chaku intern k^hapa skichutxwa. yaka munk-kəmtəks ukuk mamuk-tilixam q^hata pus manaqi fush wawa pi munk-t'səm chinuk-wawa. alta manaqi fush faska kəmtəks munk-kəmtəks skul-tənas. dret-fush nsa təmtəm pus Dustin ya munk kakwa!

Paddle to Lummi, faska chaku-ili?i 2019.

Dustin ya mi?ayt k^hapa skichutxwa

hayash chxi buk chaku: k'alap^huya tənəs-wawa-buk!

Chris Roth yaka munk-t'səm pi ya munk p^hikcha.

hayash chxi buk chaku-buk k^hapa uk k^hul chxi-hilu. nawitka lakit hayash buk ukuk. **k'alap^huya tənəs-wawa-buk** uk nim. Paul Stephen McCartney, Sr. yaka munk-t'səm ukuk. k^hapa uk lakit buk k^hanumakwst, 3174 pipa miḥayt. makwst-taḥlam t^hil-t'anəm ukuk k^hanumakwst. makwst uk buk munk-huyhuy-lalang bastən-lalang k^hapa k'alap^huya-lalang, pi makwst uk buk munk-huyhuy-lalang k'alap^huya-lalang k^hapa bastən-lalang.

hayu tilixam ḥas munk-yeʔlan Paul pi munk-skukum yaka təmtəm pus munk ukuk. yaka hayu-ḥiləməʔ pus taḥlam k^hul. nawitka, ya miməlust ḥun shanti k^himt'a ya k^həpit uk mamuk. k^hapa iləp pipa, ya wawa hayu masi k^hapa uk makwst hayash-hayash tilixam uk munk-skukum yaka təmtəm pus munk uk buk: David Lewis pi Esther Stutzman. pi wəxt masi-təmtəm yaka pus manaqi pi makwst-taḥlam ḥluyma tilixam. nawitka, ya wawa hayu masi k^hapa nsa chup henli pi nsa shiksh Jedd. bət na təmtəm k^həpit-ixt yaḥka ya munk wik-saya k^hanawi uk mamuk pus munk-k^hanumakwst uk tənəs-wawa uk miḥayt k^hapa uk buk. ḥluyma tilixam ḥas munk-yeʔlan yaka pus ḥas palach yaka pipa pi wawa-leruban pi yaʔim k^hapa k'alap^huya-lalang, bət k^həpit Paul yaka munk-luʔluʔ pi munk-miḥayt k^hapa buk k^hanawi uk tənəs-wawa.

pi hayuuu tənəs-wawa ukuk. nsa chinuk-wawa tənəs-wawa-buk t'uʔan 205 pipa (k^hapa *lexicon*) əbə 300 pipa (k^hapa *dictionary*). bət k^hapa **k'alap^huya tənəs-wawa-buk** manaqi pi 3000 pipa miḥayt, wik k^həltəs 205 əbə 300. pi alta kakwa, ayaq hayuuu tənəs-wawa miḥayt k^hapa uk buk, pi nawitka hayuuu tənəs-wawa dret miḥayt k^hapá. wik tk'up k^hənəḥ ixt pipa k^hapa uk buk; tənəs-wawa miḥayt k^hapa k^hanawi pipa.

hayu t^haym, na munk pus t'ḥap q^hata pus wawa k^hapa k'alap^huya-lalang ixt uk tənəs-wawa uk na kəmtəks k^hapa chinuk-

wawa. ala! tilay-təmtəm nayka pus t'ḥap ikta na t'ḥap. hayu t^haym, pus ixt uk tənəs-wawa k^hapa chinuk-wawa, hayu tənəs-wawa miḥayt k^hapa k'alap^huya-lalang. bət wəxt, sitkum k^hanumakwst-kakwa əbə wik-saya dret k^hanumakwst-kakwa hayu tənəs-wawa k^hapa k'alap^huya-lalang. ixt-ixt k^həltəs ixt t'səm-bit əbə makwst t'səm-bit ḥluyma ukuk, pus na nanich ikta ukuk ḥluyma tənəs-wawa.

pus-ikta kakwa?

alaxti ḥluyma lalang-dakta ḥas munk-t'səm ixt tənəs-wawa k^hapa ḥluyma t'səm-bit. bət wəxt, na təmtəm ikta ukuk tənəs-wawa ḥluyma ukuk q^hiwa ukuk chaku k^hapa hayu ḥluyma tənəs-lalang, k^hapa taḥlam-pi-ixt ḥluyma tilixam-iliʔi k^hapa k'alap^huya-iliʔi; pi wəxt k^hapa makwst k^hanawi-q^hata-lalang, pi k^hapa ḥun ḥluyma shawash-lalang, pi k^hapa ḥun bastən-lalang. nawitka, uk tənəs-wawa k^hapa **k'alap^huya tənəs-wawa-buk** chaku k^hapa Ahantchuyuk, Tualatin (Atfalati), Yamhill (Yamel, Yamhala), Luckiamute,

Wapato, Willamette (Walamt), Chepanefu (Mary's River), Santiam (Anhalpam), Yoncalla (Ayankalat), Calapooia, McKenzie River; wəxt k^hapa nutka-wawa pi chinuk-wawa, pi k^hapa Klamath, Salish, Sahaptin, pi yaxwəl k^hapa rushən-lalang, spanyol-lalang, pi p^hasayuks-lalang.

nanich: pus wawa **“alaxti”** k^hapa k'alap^huya-lalang, ayaq mayka wawa: **eiken, eikun, e-kin, yikun, yi'kun, laga, laka, pola, pala, mipu, nām, yi, kyinā, kyä, kyinu, su, yi, yu, ya, yumi, kun ye, minhu, yatsa, yetchi, ye'ts, yetsi, yitsi, yitsi, yitshi, yechi, yetshi, yetse, yatso** (k^hanawi uk tənəs-wawa pus wawa *“maybe, might, perhaps, almost”*). əbə ayaq mayka wawa: **malaka, malaga** (pus wawa *“finally then”*).

pi pus wawa **“alta”** k^hapa k'alap^huya-lalang, ayaq mayka wawa: **k'antu, lau', law, lo', mantu'nu, mantu'na, maku, mantu, mant, lau'ha, lau'mde, law'mde, lau'mede, lau'mte, pe'ma, pea'ma, pe'n, pe'd, be'ma, pa'm, pa'ma, maka, mantu, tsida, tside** (pus wawa *“now”* əbə *“then”*). əbə ayaq mayka

wawa: **gusabed, kusaped, kinlau, made, mate, mde, mti, meta, met, mati, mte, mdi, tsau, tsaw** (pus wawa k^həltəs *“then”*).

hayu ḥluyma tənəs-wawa!

ixt-ixt wik kakwa. pus wawa **“ala”** k^hapa k'alap^huya-lalang, ayaq mayka wawa k^həltəs: **oyul, yul, y'ul**. pi pus wawa **“əbə”**, ma wawa k^həltəs: **aba**.

pus wawa **“tənəs-wawa”** (əbə **“lalang”** wəxt), ayaq mayka wawa: **hi, ha', he**. pi pus wawa **“wawa,”** ayaq ma wawa: **fa', git, ha', hi, he, iu, iut, yu, yuoi, yuy, iu, yo, t'yukh, yut, ye, yi, yena**.

pus wawa **“t'əmanəwas,”** ayaq mayka wawa: **yu'lama, yu'lma, yu'lmei, yu'lmi, tamanwis, palakyaha, sup, sipa, wa, way, wai, waya, wa'ya, wena, wina**.

pus wawa **“iliʔi,”** ayaq mayka wawa: **nuwa, nu, no, yu, yuwa', noa', nowee, ilih, il'hi**.

pus wawa **“paya,”** ayaq mayka wawa: **ma, me, maa, mai, mei, miy, mi, mii, meih, may**.

pus wawa **“tsəqw,”** ayaq mayka wawa: **bge', p'gi', pik, pke', pka, bke', b'gi, pke'**,

pki, pqa, pky, puka, pile, tike (pus wawa *“water”*). əbə ayaq mayka wawa: **mal, mel, mila, minla', menla', milak, mulak, milaq, mat'm met', mit', amat', emut, mit, math, chol, tsal', t'sal, tsa'l, dijali, dzatl, dshal, tshal, tchal, qwi'ya, kwa'aya, kwa'ya** (pus wawa *“body of water”*).

hayu k'alap^huya tənəs-wawa, wikna? tətši ma tiki k'ilapay-wawa, “dret!”

so...pus wawa **“dret,”** ayaq mayka wawa: **aha, a'ha', he, heh, ha, hay, hehi, te-o, noush, nahu, na, nu** (pus wawa *“yes”*). əbə ayaq mayka wawa: **hoi, hoy, yoi, yoy, yuy, huyu** (pus wawa *“true”*). əbə ayaq mayka wawa: **toklilu'wa't, toqlilu'wa't, uyelk, yel, yelg, yəlk** (pus wawa *“straight”*).

hayu tənəs-wawa k^hapa uk buk, bət ḥawqaʔ pus chaku-kəmtəks q^hata pus wawa dret k'alap^huya-lalang k^həltəs pus nanich uk buk. hayash-hayu-kakwa k'alap^huya-lalang pi dret q'əl pus chaku-kəmtəks q^hata pus wawa ukuk. dret q'əl pus dret munk-k^hanumakwst tənəs-wawa pus wawa k^hapa k'alap^huya-lalang.

alta ixt-ixt tilixam ḥas munk pus chaku-kəmtəks ikta uk tənəs-wawa, pi aḥqi ḥas

tiki chaku-kəmtəks manaqi-ḥush q^hata pus wawa k'alap^huya-lalang. ḥas tiki munk tənəs-skul pus chxi chaku-kəmtəks k'alap^huya-lalang. ayaq ma munk-t'səm t'wəx-p^host k^hapa: kalapuya71@live.com. lakit ḥuchmən ḥas ḥiləməʔ k^hanumakwst pus munk-skukum uk k'alap^huya-lalang, pi dret ḥush tilixam ḥaska: Esther Stutzman, pi ya tənəs-ḥuchmən Shannin Stutzman pi Heather Moore, pi ya k^hwiʔim Aiyanna Brown. ayankalat-k'alap^huya-tilixam ḥaska. dret ḥush mamuk ukuk.

pus iskam **k'alap^huya tənəs-wawa-buk**, ayaq ma mash t'wəx-p^host k^hapa kalapuya71@live.com əbə munk-tintin k^hapa 541-580-3810 əbə munk-t'səm k^hapa Komemma Cultural Protection Association—The Kalapuya Language Project, PO Box 180, Yoncalla, OR 97499. q^həḥchi alaxti ḥawqaʔ pus chaku-kəmtəks k^hanawi uk tənəs-wawa, ayaq mayka chaku-kəmtəks ikta ukuk. wəxt, pus mayka lulu uk buk, aḥqi mayka chaku manaqi-skukum k^hapa lima pi k^hapa p^hik'w pi k^hapa t^hiyaʔwit, wik-k^həltəs manaqi-skukum k^hapa lalang. pi wəxt, q^hənchi-ḥush mayka chaku-kəmtəks k'alap^huya tənəs-wawa, k^həltəs ḥush-kakwa, q^hiwa **dret t'ukti salal-t'wəx ukuk buk!**

KʰIYUTƏN KʰAPA UKUK ILIʔI

Romy Bennett yaka munk-t'səm. BLM ʔaska munk pʰikcha.

hayu kʰiyutən ʔaska miʔayt kʰapa ukuk iliʔi. yakwa nayka munk-t'səm kʰapa limulo kʰiyutən pi wəxt kʰapa uk tilay-tipsu pus umaʔ kʰwan kʰiyutən.

dreet anqati, 3.5 milyən kʰul ilep kʰapa uk-san, kʰiyutən ʔaska miʔayt kʰapa ukuk iliʔi. alta kʰanawi ʔaska miməlust. bət xlyuma kʰiyutən ʔaska miʔayt kʰapa saya iliʔi. alta lakit tak'umunaq kʰul anqati, spanyol-tilixam ʔaska kapshwala iliʔi pi lulu kʰiyutən kʰapa uk iliʔi wəxt. hayu kʰiyutən ʔaska miʔayt, alta wik-hayu, qʰiwa tilixam ʔaska iskam iliʔi pus munk tʰawn pi kʰum-iliʔi.

alta bastən tayi-tilixam ʔaska munk chxi la kʰapa 1971. kʰapa ukuk la, BLM ʔaska ʔush-nanich pi munk-ʔush pi chaku-kəmtəks limulo kʰiyutən. kʰapa uk iliʔi qʰa bastən tilixam ʔaska munk-nim "Southeast Oregon," BLM ʔaska ʔush-nanich taʔlam-pi-sinamakwst iliʔi-ʔq'up qʰa hayu limulo kʰiyutən ʔaska miʔayt (kʰapa bastən-wawa Herd Management Areas əbə HMAs). U.S. Forest service ʔaska

ʔush-nanich ixt limulo kʰiyutən iliʔi. kʰapa 2018 alaxti 4,682 limulo kʰiyutən pi lakit-taʔlam pi k'wayts limulo yuʔqat-q'wəlan kʰiyutən ʔaska miʔayt kʰapa ukuk iliʔi. hayu kʰiyutən, alaxti t'uxəlq'a hayu pus ukuk iliʔi pi tipsu. kʰanawi kʰul ʔaska lulu saya hayu kʰiyutən. ukuk kʰiyutən ʔaska ʔatwa kʰapa kʰum-iliʔi qʰa tilixam ʔaska ʔush nanich ʔaska. pus xawqat ʔaska munk kakwa, alaxti ukuk kʰiyutən aʔqi ʔaska miʔayt kʰapa saya iliʔi. wəxt tilixam ʔaska tiki pus t'əmxwən lamatsin pus limulo kʰiyutən xawqat ʔaska t'ʔap-tənas, bət q'əl pus munk kakwa.

hayu tilixam ʔaska tiki Oregon limulo kʰiyutən. alaxti iləp-ʔush ukuk Kiger Mustangs kʰapa Steens lamitay. uk kʰiyutən ʔaska chaku-kikwəli kʰapa uk kʰiyutən spanyol-tilixam ʔaska lulu yakwa makwst tak'umunaq kʰul anqati. t'ukti pi skukum ʔaska iʔwəli. ʔaska miʔayt kʰapa hayu pʰeynt-t'səm kakwa likʰrem (dun əbə buckskin), spuʔuq (gruella). ixt-ixt ʔaska miʔayt yuʔqat t'səm kʰapa ʔaska pʰik'w pi kʰapa ʔaska tʰiyaʔwit.

wəxt wik-ʔush ikta kʰapa kʰum-iliʔi pi makuk-kʰiyutən kʰapa Oregon. katsaq kʰapa Oregon, tilay-tipsu iliʔi-mamuk-man wik ʔaska t'uʔan kʰəpit-kakwa hayu tsəqw. wik ʔaska t'uʔan hayu tilay-tipsu qʰiwa hilu snas pi tilay iliʔi. xawqat ʔaska munk-tsəqw kʰanawi ʔaska tipsu-iliʔi. alta chaku hayash wam, tak'umunaq wam-kʰul-t'anəm, pi xawqat pus munk-ʔq'up tipsu. alta kʰəpit sitkum hayu tilay-tipsu miʔayt. q'əl pus t'ʔap tilay-tipsu. tilixam laska pʰey manaqi hayu dala pus tilay-tipsu. kʰapa 2016 tilay-tipsu 164 dala. alta 204 dala kʰapa 2020. pi kʰapa 2021 pi chxi kʰapa 2022, alta 300 dala. pus ʔaska t'uʔan dala, tilixam ʔaska hayash pʰey pus munk-pʰaʔ ʔaska musmus-haws. pus wik ʔaska t'uʔan dala, ʔaska makuk-saya las kʰiyutən. tilixam uk ʔas t'uʔan kʰiyutən ʔaska chaku k'was. pus manaqi hayu snas chaku ukuk chxi-wam-iliʔi, k'uyʔ manaqi hayu tilay-tipsu ʔaska iskam ukuk kʰul.

Zoey, Copper, pi Vincent

Zoey yaka chaku-tilixam pi chaku-hayash kʰapa chachalu shawash-iliʔi. pus lakit kʰul yaka, ilep yaka chaku-kəmtəks chinuk-wawa. kʰapá-alta, yaka ats, Ali, taʔlam-pi-lakit kʰul yaka. kʰapa Ali ya saxali-skul, Tony Johnson yaka munk-kəmtəks chinuk-wawa. Ali yaka chaku-kəmtəks chinuk-wawa kʰapa Tony, pi alta

Zoey Holsclaw: "pus-kwansəm-miʔayt-lalang tilixam"

Leslie Wells yaka munk-t'səm.

Zoey Holsclaw yaka palach pʰikcha.

Ali yaka munk-kəmtəks chinuk-wawa kʰapa Zoey. kakwa-pus Zoey ilep yaka wawa chinuk-wawa. alta yaka tiki ʔush-nanich chinuk-wawa. yaka xilamət kʰapa chachalu chinuk-skul. "pus-kwansəm-miʔayt-lalang tilixam" yaka xilamət-nim. "hayu lalang chaku saya," Zoey yaka wawa. "bət chinuk-wawa miʔayt. qʰənchi nsayka wawa chinuk, nsa chaku-kʰanumakwst anqati-tilixam."

chaku-kəmtəks qʰata shawash-tilixam ʔaska miʔayt," yaka wawa. "kʰa nsa miʔayt yakwa."

Zoey yaka miʔayt man, Vincent Chargualaf. Zoey pi Vincent ʔaska miʔayt ixt tənəs-ʔuchmən, Copper. wəxt ʔaska miʔayt ixt kʰamuksh, t'ukti yaka yaʔal.

t'ukti yaka nawitka

Zoey yaka təmtəm ʔush pus kʰanawi-ʔaksta uk tiki chaku-kəmtəks chinuk-wawa, ayaq ʔaska munk kakwa, wik-kʰəpit shawash-tilixam. hayu bastən-tilixam wik-ikta ʔaska kəmtəks kʰapa shawash-tilixam. "ʔush pus bastən-tilixam ʔaska

hiji pʰikcha

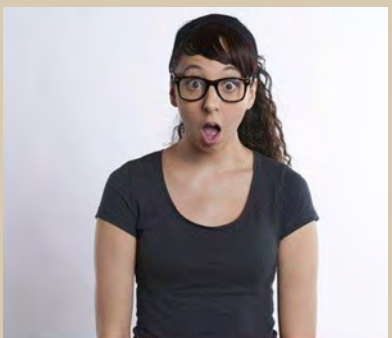
Tyla LaGoy yaka munk hiji-pʰikcha

nayka qʰənchi na wawa ikta pus ixt xuluyma kʰapa nayka tənəs-skul ya kəmtəks!

qʰənchi mayka skul shiksh ya wawa qʰa-ikta chaku kʰapa basten wawa.

qʰata?! wik ʔaska t'uʔan lapʰuwel-saplel kʰapa uk pʰawaw?

alqi mayka wawa pus nayka chaku mayka haws?

shawash tanis

Tyla LaGoy yaka munk-t'səm pi yaka munk p^hikcha.

hayu kəmtəks-tanis shawash tilixam ʔaska miʔayt k^hapa p^hawaw. ixt-ixt ʔaska t'uʔan lishol. ixt-ixt ʔaska t'uʔan kələkələ-tipsu (alaxti k^hapa lima, alaxti k^hapa latet) ʔaska t'uʔan. pi ixt-ixt, kəmtəks-tanis shawash tilixam ʔaska t'uʔan chik^həmin ikta k^hapa ʔaska regalia. ʔaska munk-k'ilapay-k'ilapay

q^hata iləp ʔaska tanis kakwa? hayu tənəs-xulyma yaʔim miʔayt, bət hayu tilixam ʔas wawa uk yaʔim kakwa ukuk: ʔluyma tilixam ʔaska wawa ʔluyma yaʔim, bət kwansəm miʔayt ixt ʔuchmən dret skukum yaka təmtəm. kwansəm nawitka t'əmanəwas tanis ukuk.

anqati, k^hapa 1921, bastən tayi-tilixam ʔaska munk-wik kakwa-la pus shawash-tilixam ʔaska munk p^hliye-tanis. uk tanis

chaku-sitkum-ipsət, bət wik chaku hilu. k^hapa 1978, ʔaska munk-ʔluyma uk la. q^hənchi shawash-tilixam k'ilapay k^hapa p^hawaw wəxt, ukuk tanis chaku-k'ilapay wəxt.

uk san, ʔaska munk-k'ilapay k^hanawi-ikta ul-pi-ʔush. uk k^hut, munk-nim "p^hliye k^hut," ixt-ixt t'uʔan kaku-san p^heynt-

t'səm kaku-san pi leruban wəxt. ʔun

tak'umunaq pi taʔam-taʔlam pi qwinəm t'wəx-t'wəx miʔayt k^hapa ukuk. aʔqi msayka kəmtəks ukuk q^hənchi msa hayu-kəmtəks ukuk.

uk shati-tintin lulu p^hliye k^hapa saʔali-iliʔi. t'əmanəwas tanis ukuk pi dret hayash pus hayu shawash tilixam. ʔaska hayu-tanis. ʔaska hayu-p^hliye. ʔaska hayu-munk-ʔush shawash-tilixam ʔaska təmtəm. hayash-t'əmanəwas pus nsa tilixam.

uk Ojibwe man yaka miʔayt tənəs-ʔuchmən. dret sik* yaka uk ʔuchmən.

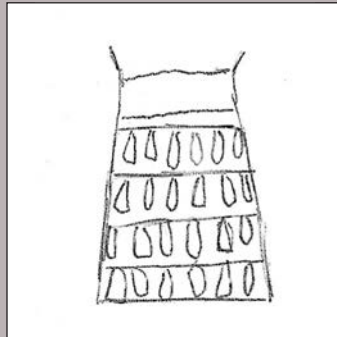
q^hənchi yaka gitəp, yaka mamuk ukuk k^hut pi yaka palach k^hapa yaka tənəs-ʔuchmən.

q^hənchi yaka musum, yaka musum-nanich q^hata pus munk manaqi ʔush yaka tənəs-ʔuchmən.

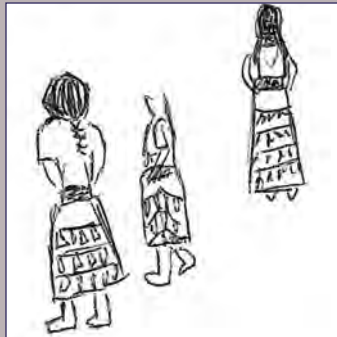
uk tənəs-ʔuchmən yaka tanis pi tanis.

k^hapa yaka musum-nanich chaku ixt ziibaaska'iganan k^hut pi ixt t'əmanəwas tanis.

ʔawa pi ʔawa, manaqi-ʔush yaka chaku. alta wik-sik yaka.

q^hənchi yaka gitəp, yaka mamuk ukuk k^hut pi yaka palach k^hapa yaka tənəs-ʔuchmən.

uk san, tənəs-ʔuchmən pi ʔuchmən ʔas munk-miʔayt ʔush kakwa.

*ʔaska təmtəm uk 1918 Spanish Flu hayash sik iskam uk tənəs-ʔuchmən.

isik k^hapa kənim

Kristen Svicarovich ya munk-t'səm.

nayka tənəs-ʔuchmən yaka tiki shati sang k^hapa bastən wawa "wheels on the bus." nayka munk chxi shati kakwa "wheels on the bus" k^hapa shawash-kənim.

Amiran White yaka munk p^hikcha

uk isik k^hapa kənim ʔatwa saʔali pi kikwəli; saʔali pi kikwəli; saʔali pi kikwəli, uk isik k^hapa kənim ʔatwa saʔali pi kikwəli k^hanawi uk imaʔ.

uk tilixam k^hapa kənim ʔaska shati, shati, shati; shati, shati, shati; shati, shati, shati, uk tilixam k^hapa kənim ʔaska shati, shati, shati k^hanawi uk san.

uk tənəs-man k^hapa kənim yaka nanich uk kwənat; nanich uk kwənat; nanich uk kwənat, uk tənəs-man k^hapa kənim yaka nanich uk kwənat k^hapa uk imaʔ.

uk tənəs-ʔuchmən k^hapa kənim yaka munk-q'wəlan chakchak; munk-q'wəlan chakchak; munk-q'wəlan chakchak, uk tənəs-ʔuchmən k^hapa kənim yaka munk-q'wəlan chakchak k^hapa uk kusəx.

uk ʔuchmən k^hapa kənim ʔaska iskam uk wapt^hu, iskam uk wapt^hu, iskam uk wapt^hu, uk ʔuchmən k^hapa kənim ʔaska iskam uk wapt^hu pus ʔush mək^hmək.

uk man k^hapa kənim ʔaska huyhuy, huyhuy, huyhuy; huyhuy, huyhuy, huyhuy; huyhuy, huyhuy, huyhuy, uk man k^hapa kənim ʔaska huyhuy, huyhuy, huyhuy k^hapa ʔluyma tilixam.

uk tilixam k^hapa kənim ʔaska t'uʔan ʔush-təmtəm; t'uʔan ʔush-təmtəm; t'uʔan ʔush-təmtəm, uk tilixam k^hapa kənim ʔaska t'uʔan ʔush-təmtəm k^hapa uk kənim.

ukuk k^hul-ili?i, chaku hayash-tsəq^w k^hapa imał

yaxə patəhápət yaka munk-t'səm

Q^hənchi-anqati, chaku kakwa. mista k^hlintən k^ha hayash-tayi yaka, pus may?mi-ili?i imał-ili?i chaku pat-pał!

k^hapa ʃush-ili?i, tsəq^w munk-iḡpuy wik-saya k^haanaw-i-ikta, pus k^haanaw-i-q^haaa. uuu q^hənchi q^hata chaku uk tilixam-ikta!

ałqi-mun, alta wik hayash uk tsəq^w. nsa papa, alta ya wawa: “ʃush nsa ʃatwa alim-ili?i. nsa ʃushʃush qwinəm pulak^hli.” ya tiki nanich saltəq^w. nsa qwinəm nsa ʃatwa k^hapa paya-t'sikt'sik. nsa q'u? k^hapa pulali-ili?i-alim-haws.

alta, k^hapa haws, nsa mama ya nanich buk.

alta nsa papa ya wawa nayka, “ʃush ma ʃush-nanich ma makwst ats pus msa ʃun msa nanich saltəq^w. msa latwa k^hapa lip^hyi pus hilu-shush. ʃush pus təmtəm, uk skin miłayt pulali.”

chxi-k^himt'a k^hapa uk hayash-tsəq^w, pastən-ili?i iləp-manaqi-hayash-tayi, wilyəm “Bill” k^hlintən, ya chaku-nanich pastən-ili?i-tilixam k^hapa chinuk-wawa-ili?i, pus wawa tilixam: “nanich-saxali.” 14-san k^hapa 2-mun, 1996

uk hayash wilamet-tsəq^w (ayaq pus nanich yakwa, 2-mun k^hapa 1996-k^hul) kwansəm mash-tsəq^w k^hapa imał, katsaq-k^hapa chinuk-tilixam-anqati-ili?i. q^hənchi hayash-tsəq^w k^hapa wilamet-ʃush-ili?i, tsəq^w chaku-saxali hayu ili?i.

k^hanaw-i-lakit t'wax-leruban-p^hikcha, uk mayka nanich k^hapa ukuk ya?im, Jeffrey Henon yaka iskam ukuk, k^hapa 1996, pus the U.S. Army Corps of Engineers, q^ha yaka ʃiləmət.

nsa ʃun nsa ʃatwa. nsa ʃatwa saya-iwa, ixt-ixt-k^hapa q^ha saxali-tsəq^w munk-t'səm, ta?anłqi-pulak^hli.

ałqi t'ʃunas sitkum-tintin, alta nsa ʃatwa-k'ilapay alim-haws. alta nsa ʃatwa q^ha chxi-san-kikwəli-tsəq^w munk q'əl pulali.

katsaq k^hapa q^ha ishish-saltsəq^w chaku-ʃuk-ʃuk, na nanich yaka. k^hapa uyxat na nanich yaka. man-uptsax-lita-ulxayu yaka. q^heḡchi miməlust.

na kəmtəks: “ya chaku-hilu k^hapa unangan-ili?i. alta, k^hapa skukum saltsəq^w-uyxat, ya q'u? yakwa.”

“pastən-ship munk ʃush-q'wəł yaka. pus hilu-ʃaksta, k^hapa ship-tilixam, ya kəmtəks wik-ikta q^hata. chik^həmin ship-skin q'wəł k^hapa ya, pus hilu-manaqi pus munk. ya chaku-hilu.” kikwəli-təmtəm nay: wik na tiki pastən-ikta munk-q^hata lakit-t^hiya?wit-tilixam.

wəxt, wik skukum-təmtəm nay. wik na tiki nanich miməlust-tilixam. na wawa na ats: “ʃush ma ʃatwa-ixt-ixt k^hapa ya, alta ma nanich pus nawitka ulxayu ya: t'ʃunas k^həpit hayash stun.” k'uy?-təmtəm nay pus kakwa: wik na tiki munk-t'ʃux-lip^hyi

q^ha miməlust-tilixam wik-ʃush lamatsin miłayt.

na ats ya k'ilapay. “wik uptsax-lita ulxayu,” ya wawa, “ʃuchmən-musmus.” alta na nanich, “uk hayash-tsəq^w chaku k^hapa yaxka, pus ʃawqał ya iskam-win.

kikwəli-təmtəm nay: wik na tiki pastən-ikta munk-q^hata lakit-t^hiya?wit-tilixam

alta ya chaku-hilu. alta t'si-tsəq^w lulu ya k^hapa saltsəq^w, pus alta ya q'u? nsa uyxat.” k^ha wik-ʃush təmtəm nay. miməlust ya: alta na kəmtəks uk wik-ʃush-lamatsin alta iskam nayka, nawitka-kakwa.

kikwəli-təmtəm, nsa ʃun nsa ʃatwa. nsa q'u? alim-haws. nsa manaqi chxi ats, ayaq-win ya t'ux ukuk wawa k^hapa ʃas: “mama! papa! nsa t'ʃap miməlust-ʃuchmən! p^hał-tsəq^w musmus yaka!” t'uxəłq'a-tunus yaka pus ya kəmtəks uk wik-ʃush-lamatsin wawa kakwa.

alta nsa papa ya munk-tintin. ya wawa ʃaska. alta nsa mama ya pus-ikta wawa

ya, pus ʃaksta ya wawa. ya wawa ya, uk ya wawa ləsharíf. nsa mama ya wawa, k'axchi-kakwa ukuk. ya wawa, ya təmtəm hilu ana, pus munk kakwa.

wik-q^hənchi wəxt, k^hapa pulali-ili?i, nsa nanich nsa musmus. ałqi-qwinəm-pulakli, alta nsa ʃatwa-inatay k'alap^huyya-ili?i-lamətay. nsa ʃatwa-k'ilapay nsáyka haws.

nsa paya-t'sikt'sik ʃatwa. chxi-alta, ʃatwa-rawn: q^ha q'ay?wa uk uyxat, ʃatwa-rawn. k^həltəs-anqati pus q'u?-haws, nsa nanich. nsa nanich yaxka. iləp-k^hapa t'sikt'sik-haws, k^hapa lakit t^hiya?wit, ya mitxwit.

inatay t'sikt'sik-k'ilxchu, ya skukum-nanich nsay, ya makwst siyaxus

skukum- t'wax
k^hapa
pil
paya...

...uk miməlust pulali-ili?i musmus!

waaax!!!

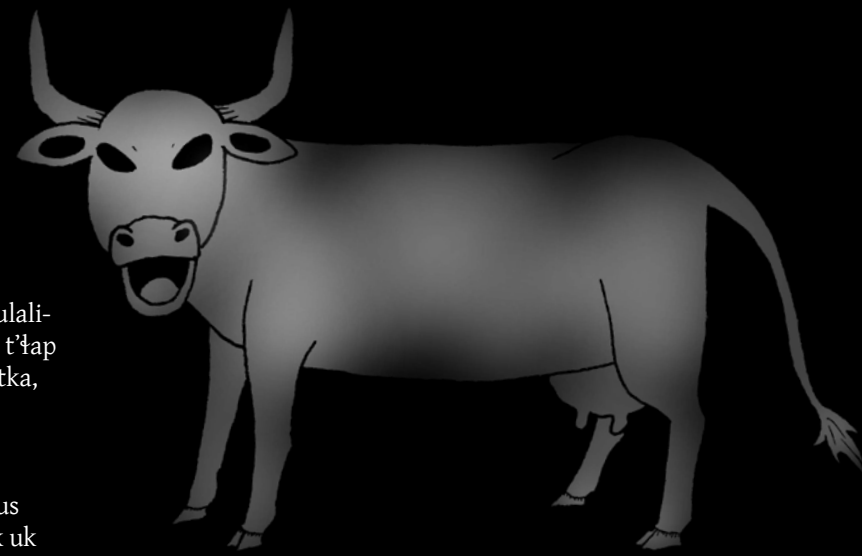
k^himt'a-wawa

“abā, alaxti chaku kakwa... alaxti nayka p'atit tunus...”

“nsa papa nawitka ya lulu nsa pus pulali-ili?i-alim. wəxt nawitka, nsa fun nsa t'fap fuchmən-musmus k^hapá. wəxt nawitka, miməlust yaka.”

“k^himt'a-pus ukuk, q^ha na p'atit, pi q^ha wik... na təmtəm manaqi-fush pus mayka, pus ma təmtəm k^həltəs-ukuk uk munk-ye?lan may, pus wik xawqa? ma ?ush?ush, q^hənchi k^hiyəp! wa-ha, wa-ha, wa-hahaha!”

[lit^hla pus saxali-t'wax pi saxali-p'um]

Brooklyn Hurd yaka munk-t'səm ukuk pikcha

letowa pi mun

Chris Roth pi Thich Nhat Hanh (“A finger pointing at the moon is not the moon”) faska munk-t'səm.

uk letowa

uk munk-iləp letowa k^hapa mun

wik mun ukuk

uk tənəs-wawa

uk munk pus munk-nim q^hənchi-ikta

wik uk ikta ukuk

uk p^hikcha

uk munk-nanich nsa uk t'ukti ili?i

wik uk ili?i ukuk

uk masachi-musum

kakwa xawqa? nsa mi?ayt fush

k^həltəs masachi-musum

uk nanich-musum

kakwa kwansəm k^hanawi-ikta fush

wəxt nanich-musum

uk miməlust

kakwa nsa chaku-k'ilapay k^hapa ili?i pi win pi tsəqw pi paya

xaxa? nanich-musum

wayam təmwata

Francis Anderson Blankenship yaka munk-t'səm.

anqati, uk shawash-tilixam faska iskam hayu samən k^hapa uk ima? k^hanawi k^hul, uk samən faska supna pi fatwa-saxali k^hapa təmwata yaka nim wayam (əbə Celilo Falls k^hapa bastən-wawa). uk fuchmən-tilixam faska munk hayu-lak^hlwa fip^hayt pi uk man-tilixam faska iskam kwənat k^hapa uk hayu-lak^hlwa fip^hayt pi wəxt k^hapa yu?qat stik-kalaytən. hayu tilixam mi?ayt wik-saya k^hapa uk təmwata. yak^hama tilixam pi wishxam tilixam pi wasq'u tilixam, k^hanawi faska iskam kwənat k^hapa uk təmwata. wəxt, uk tilixam faska fatwa k^hapa təmwata pus huyhuy. tilixam faska chaku k^hapa hayu xluyma ili?i pus fatwa k^hapa uk təmwata. uk ima? yaka palach manaqi hayu pi ikta pus mək^hmək. wəxt faska hayash kimtəks uk ima?. bət alta, wik mi?ayt uk wayam təmwata.

k^hapa 1957, bastən tilixam faska munk uk Dalles tsəqw-q'əlaḫ. faska tiki iskam t'wax k^hapa uk ima?. q^hənchi faska munk mi?ayt uk tsəqw-q'əlaḫ k^hapa uk ima?, uk tsəqw chaku-saxali. anqati, uk təmwata munk hayash let^hla. k^hanawi-san, uk tsəqw q'wə? k^hapa uk ima? stun, bət q^hənchi uk

faska iskam samən k^hapa celilo təm-tsəqw

tsəqw chaku-saxali, k^həpit uk let^hla. alta k'wan-kakwa uk ima?. uk kwənat xawqa? faska fatwa-saxali uk ima?, q^hiwa uk tsəqw-q'əlaḫ munk-q'əlaḫ uk ima?. anqati, shawash-tilixam faska iskam hayu kwənat k^hapa uk ima?, but alta wik kakwa. hayu tilixam faska q'at uk wayam təmwata pi faska chaku-sik-təmtəm q^hənchi uk

təmwata chaku-hilu. uk ulman-tilixam faska kəmtəks uk təmwata pi yaka let^hla.

q^heḫchi wik mi?ayt uk təmwata alta, wik kakshət uk stun. uk təmwata stun mi?ayt kikwəli k^hapa tsəqw. alaxti, a?qi q^ha-san nsayka munk-hilu uk dalles tsəqw-q'əlaḫ pus munk-k'ilapay wayam təmwata.

Robert Ashworth yaka munk ukuk p^hikcha k^hapa Dalles tsəqw-q'əlaḫ.

uk tatis munk chaku-pchix uk ili?i

uk tatis munk

Brooklyn Hurd yaka munk-t'sem.

Lotus Johnson yaka munk ukuk p'ikcha

anqati k'apa chxi-wam-ili?i k'apa k'alap'uya-ili?i kwansəm chaku-pchix. uk fush-ili?i. uk fush-ili?i chaku kakwa q'hiwa dret-fush tipsu miřayt. lakamas uk nim. k'ha tənəs-hayu tilixam řaska k'həltəs nanich lakamas pus uk t'ukti tatis, q'həřchi anqati dret hayash mək'hmək-ikta pus shawash-tilixam ukuk.

dret t'ukti lakamas. yuřqat pi kakwa-tipsu uk stik-tipi? pi hayu tatis miřayt k'apa yuřqat katsaq-stik. tařam tatis-tipi? miřayt k'apa uk tatis. salal-t'wař əbə

pchix uk tatis. uk tatis munk-ye?lan mayka kəmtəks pus mayka nanich lakamas əbə miməlust-lakamas. tk'up ukuk miməlust-lakamas tatis.

anqati shawash-tilixam řaska munk-t'u?an lakamas-fush-ili?i. řaska munk paya pi munk-hilu masachi-tipsu pus munk fush ili?i pus lakamas miřayt. k'apa lakit-mun ařqi-pus chxi tařam-mun řaska munk-lakamas. řaska munk munk-fxwap-stik pus munk kakwa. uk lakamas řaska iskam chaku ukuk k'apa makwst tipsu nim-ikta: tunus-lakamas *Camassia quamash*

pi hayash-lakamas *Camassia leichtlinii*. shawash-tilixam k'həpit řaska iskam manaqi-hayash lakamas. qwinəm pus stuxtkin k'ul ul uk lakamas řaska iskam. řaska mash uk manaqi-tunus lakamas pus chaku-hayash.

shawash-tilixam řaska munk-k'wishən əbə munk-iřpuy-lip'lip k'hanawi lakamas pus ixt əbə řun san. pus mayka hayu-munk-kakwa, alta uk lakamas chaku manaqi-k'hiyəp pi t'si. tənəs-hayu tilixam řaska wawa kakwa-pə əbə kakwa-p'həmpk'hin k'apa lalang uk k'uk-lakamas. wəřt fush pus munk-miřayt lakamas pus munk-t'si řluyma mək'hmək əbə tsəqw. shawash-tilixam řaska munk-tilay k'uk-lakamas pi munk k'hiks k'apa ukuk pus t'u?an pus ařqi. anqati lakamas uk sitkum-hayash ikta shawash-tilixam řaska huyhuy, kwənat uk iləp-hayash ikta řaska huyhuy.

munk-k'uk lakamas fush k'apa řawa-k'uk-mamuk

(řush mayka munk-lakamas k'həpit k'apa mayka tənəs-fush-ili?i. lakamas-fush-ili?i wik hayu k'apa limolo-ili?i alta.)

uk san ayaq mayka munk-k'uk lakamas k'apa řawa-k'uk-mamuk. iləp munk-k'hlin

nanich q'ata pus munk-k'uk manaqi-hayu mək'hmək k'apa uk pipa chxi-chaku

M. Woodbridge Williams yaka munk ukuk p'ikcha

Lotus Johnson yaka munk ukuk p'ikcha

uk lakamas. pus munk-kakwa, munk-ʔq'up uk saʒali pi uk kikwəli kʰapa lakamas. munk-ʔaq pipa-skin pi munk-hilu iliʔi kʰapa lakamas. kakwa tunus pi tk'up lisayu ukuk. alta munk-miʔayt lakamas kʰapa tipsu-iʒpuy-lipʰlip-upqwəna kʰapa ʔawa-kʰuk-mamuk. munk-kʰuk kʰapa manaqi-kikwəli wam-t'anəm kʰanumakwst kʰapa tənəs-hayutsəqw, pus alaxti ixt pus ʔun san. lakamas chaku manaqi-t'si pus munk-kʰuk pus manaqi-hayu tʰaym. kakwa pus lakamas chaku-kʰəpit liblo pi t'ʔimin pi t'si ukuk. alta ʔush uk lakamas pus munk-kʰuk pi pus məkʰmək. wəʒt ʔush ukuk pus munk-t'uʔan, qʰəxchi kʰəpit pus tənəs-hayu san. pus munk-t'uʔan lakamas pus manaqi-hayu, ʔush mayka munk-tilay əbə chaku-ays ukuk.

Nick Kenrick yaka munk ukuk pʰikcha

pus munk lakamas-paste munk-t'ʔimin paya-lakamas pi tsəqw aʔqi pus chaku-p'ʔiʔ ukuk. ayaq mayka munk tʰutʰu ukuk pus munk-hilu hayash ikta kʰapa uk paste. ayaq mayka munk-lakamas paste kʰapa lakamas-pulali wəʒt. pus munk -kakwa munk-ʔq'up-ʔq'up lakamas pi munk-miʔayt qʰa pus aʔqi chaku-tilay pi munk-kakwa. alta ʔush ukuk pus munk-miʔayt kʰapa k'ilxchu. wəʒt alta ʔush ukuk pus munk-pulali. pus munk-pʰaʔ-tsəqw wəʒt, munk -kʰanumakwst makwst ushkan lipʰlip-tsəqw pi ixt ushkan tilay-lakamas.	qʰata pus munk chxi-wam-iliʔi Salish lakamin (pus mayka tiki, munk ʒluyma tipsu kakwa kale əbə chard pus ʔipʰayt-tipsu pi tk'up-labins pus lakamas) • 3 hayash-spun klis • 1 hayash lisayu (munk-ʔq'up) • 3 həm-lisayu cloves (munk-ʔq'up-wʔq'up) • 6 ushkan tsəqw • 3 ushkan lakamas əbə 2 ushkan tilay-lakamas • ixt makuk-haws-lisap pʰaʔ-ʔipʰayt-tipsu • 2 ushkan paya-kwənat • solt pi pʰepa munk-miʔayt klis kʰapa lakamin-skilit. alta munk-kʰuk lisayu pi həm-lisayu kʰapa sitkum-wam-t'anəm pus alaxti qwinəm tʰiktʰik. mash tsəqw pi lakamas kʰapa skilit pi alta munk-lipʰlip ukuk. pus chxi chaku-lipʰlip ukuk, munk manaqi-kikwəli uk wam-t'anəm pi munk-tənəs-lipʰlip pus makwst-taʔlam tʰiktʰik. pus kʰa-wik kʰəpit lipʰlip uk lakamin, munk-wash ʔipʰayt-tipsu pi munk-ʔq'up ukuk. pus t'ʔimin uk lakamas, mash ʔipʰayt-tipsu kʰapa lakamin. munk-kʰuk pus qwinəm tʰiktʰik. alta munk-kʰanumakwst solt pi pʰepa. alta məkʰmək. – Elise Krohn: k12.wa.us/curriculum/CederBox/camas
qʰata pus munk lakamas kʰul-tutush • 2 ushkan musmus-tutush • 2 ushkan tutush-skin • 1/2 ushkan antʰiyəʔ-məlasis • 1 ushkan lakamas-paste • 6 lisap-təmtəm iləp, munk-kʰanumakwst lakamas-paste pi ixt ushkan musmus-tutush kʰapa skilit. alta munk-tənəs-lipʰlip alaxti kʰapa sitkum-wam-t'anəm, alaxti kʰa-pa kikwəli-wam-t'anəm. hayu-munk-kʰanumakwst kʰapa tənəs-lipʰlip pus taʔlam tʰiktʰik. ʔush pus chaku-p'ʔiʔ ukuk. alta munk-kʰanumakwst 1 ushkan musmus-tutush pi uk tutush-skin pi uk antʰiyəʔ məlasis kʰapa skilit. munk-kʰuk pi hayu-munk-kʰanumakwst aʔqi-pus tsəqw-smuk chaku. kʰapa ʒluyma malax, munk-kʰanumakwst kʰanawi lisap-təmtəm. alta ʔawa munk-kʰanumakwst ixt ushkan wam-tutush tsəqw kʰapa lisap-tsəqw pus ʔawa ʔaska chaku wam. alta munk-miʔayt kʰanawi lisap-tsəqw kʰapa wam-tutush-tsəqw. munk-wam pi hayu-munk-kʰanumakwst ukuk aʔqi-pus chaku dret-wam ukuk, bəʔ kʰa-wik chaku-lipʰlip. alta alaxti chaku manaqi-p'ʔiʔ ukuk. alta custard ukuk. alta munk-kʰul ukuk kʰapa kʰul-lakʰaset aʔqi-pus dret-kʰul. wəʒt munk - miʔayt ixt ushkan custard kʰapa ays-lakʰaset aʔqi-pus chaku-ays ukuk. alta munk-kʰanumakwst kʰul-custard pi ays custard aʔqi-pus uk ays chaku-hilu. munk kʰul-tutush-mamuk pus munk-kʰəpit ukuk. wik-ʔush pus chaku-ays wəʒt, kʰimʔ'a chaku-kakwa-tsəqw ukuk. – Camas cookbook (kwiht.org)	qʰata pus munk lakamas spread • ¼ ushkan lakamas-paste • 1 hayash-spun tsəqw • 1 hayash-spun san-tatis-klis • 1 hayash-spun Dutch shakʰolat (pus ma tiki) munk-kʰanumakwst kʰanawi ikta aʔqi-pus dret-t'ʔimin. munk manaqi-hayu tsəqw pus uk spread chaku t'uxəʔq'a-q'əl. ʔush pus məkʰmək pus kʰəltəs tənəs-hayu san kʰapa kʰul-lakʰaset ukuk. məkʰmək ukuk kʰapa crackers əbə k'wishən saplel əbə q'əl-tutush. – Camas cookbook (kwiht.org)
qʰata pus munk lakamas pi kʰanawi-taqwəla kʰiks • 12 sitkum-hayash əbə hayash lakamas • ½ ushkan kʰanawi-taqwəla saplel-pulali (əbə ʒluyma saplel-pulali) • 2 sitkum-hayash russet-bastən-waptʰu • ½ ushkan pchix-lisayu • klis • solt pi pʰepa • cayenne pi nutritional yeast iləp, munk-lipʰlip bastən- waptʰu aʔqi-pus chaku-t'ʔimin ukuk. alta munk-kʰanumakwst bastən- waptʰu pi lakamas. alta mash pchix-lisayu pi solt pi pʰepa pi cayenne aʔqi-pus ʔush kʰapa ma lapush pi kʰanawi kʰanumakwst-kakwa ukuk. alta munk hayu wik-p'ʔiʔ pi kakwa-luʔluʔ kʰiks. munk-kʰanawi-qʰa yeast kʰapa uk kʰiks. alta munk-lapʰuwel uk kʰiks kʰapa klis aʔqi-pus chaku-liblo. – Native Food Nursery, Native Foods Blog “Camas Acorn Cakes” Justin Michelson, September 2021.	

qʰata pus munk chapani-məkʰmək, barayaki

Rianna Roberston-LeVay yaka munk-t'səm pi yaka munk pʰikcha.

taʔlam-pi-makwst-kʰul anqati, na munk-kəmtəks bastən-wawa kʰapa Ainu-iliʔi. ainu-iliʔi miʔayt sayá-kʰul-iliʔi-iwa kʰapa chapani-iliʔi. yawa na chaku-kəmtəks hayu ʒluyma məkʰmək. ixt uk məkʰmək barayaki uk nim. bara kʰapa chinuk-wawa, tsix-tsix-tatis əbə k'wəʔin-iʔwəli ukuk. yaki kʰapa chinuk-wawa, munk-lepʰuwel ukuk.

yakwa nayka yaʔim qʰata barayaki chaku-miʔayt. wik-lili kʰimʔ'a kʰanawi-iliʔi hayash-saliks makwst, han-tilixam (Korea) ʔas miʔayt

kʰapa ainu-iliʔi. wəʒt bastən shulchast-iliʔi miʔayt wik-saya, kʰapa misawa-tʰawn. qʰiwa wik-hayash-makuk musmus k'wəʔin-iʔwəli, uk han-tilixam ʔaska makuk uk iʔwəli. wəʒt, wik-hayash-makuk lisayu. kakwa, ʔaska munk-kʰanumakwst kʰapa ukuk iliʔi tipsu-məkʰmək, kakwa lipum pi həm-lisayu, pus munk-puyu. aʔqi ʔas munk-lepʰuwel lisayu pi musmus-iʔwəli kʰanumakwst kʰapa puyu. barayaki dret kakwa bulgogi, uk han-tilixam ʔas məkʰmək.

ikta pus iskam:

- sitkum tʰil-t'anəm musmus k'wəʔin-iʔwəli
- ixt lisayu
- makwst spun kʰuk-klis (dret na tiki wayhi-taqwəla-klis)
- ixt bit paya-tipsu, ʔaq-skin (kakwa hayash kʰapa ixt chelis)
- makwst bit həm-lisayu
- kʰwata lipum
- lakit spun chapani labins-puyu
- makwst spun shuka

kʰwata tənəs-spun sesame-təmtəm-klis

ikta pus munk:

1. iləp munk-iʒpuy-lipʰlip uk lays kʰapa tsəqw.
2. munk-ʔq'up uk musmus k'wəʔin-iʔwəli, p'ixwati pi yuʔqat kakwa. wəʒt, munk-ʔq'up kakwa p'ixwati pi yuʔqat uk lisayu. uk lisayu bit ayaq ukuk man-aqi-hayash pi iʔwəli.
3. munk-ʔq'up-ʔq'up uk paya-tipsu, həm-lisayu, pi lipum, dret-tunus kakwa. munk kʰanawi-kʰanumakwst kʰapa chapani labins-puyu, shuka, pi sesame-təmtəm-klis. kʰəpit uk puyu.
4. alta munk lisayu pi iʔwəli kʰanumakwst kʰapa puyu. atá alaxti qwinəm əbə taʔlam tʰiktʰik pus lisayu pi iʔwəli chaku-pʰaʔ kʰapa puyu.
5. kʰapa lapʰuwel, munk-wam kʰuk-klis. iləp, munk-paya kʰapa klis uk lisayu. pus lisayu chaku t'ʔimin, munk-lapʰuwel uk musmus-iʔwəli pi kʰanawi puyu.
6. pus iʔwəli chaku liblo, munk-kʰəpit paya. məkʰmək kʰanumakwst kʰapa lays.

barayaki ukuk. dret ʔush kʰapa lapush

k^himt'a tənəs- ili?i tənəs- p^hishak

Ashley Tuomi yaka munk-t'səm pi yaka munk p^hikcha.

k^hapa nayka haws, nayka tiki uk k^himt'a tənəs-ili?i tənəs-p^hishak hayash-pipa. dret ʃush pus mayka chaku-kəmtəks ukuk. pus mayka miʃayt *Clackamas, Clark, Multnomah*, əbə *Washington* t^hawn-ili?i, ʃush pus mayka munk-kakwa. qwinəm ʃq'up miʃayt k^hapa ukuk hayash-pipa.

ʃq'up ixt: *shawash tipsu*

nayka t'uʃan hayu shawash tipsu k^hapa nayka k^himt'a tənəs-ili?i, bət nayka tiki iskam chxi tipsu. k^hapa uk p^hoʃən tipsu pipa (*Portland plant list*) nayka chaku-kəmtəks uk tipsu nayka tiki munk-t'ʃip. uk k^hul nayka iskam: k^halakwati-stik, lakamas, hayash-təmtəm stik, yuʃqat hayu-letowa tipsu, k^hinik^hinik, lalim-tipsu, plum-tatis stik, limulo-amuti, kusax-pchix tsəqw-stik pi k^həltəs tsəqw-stik, p^hil tatis *currant, broadleaf stonecrop, oregon oxalis, pi slough sledge*.

ʃush pus t'uʃan qwinəm saxali-kikwəli k^hwinin k^hapa tipsu. aʃqi nayka tiki iskam gul, q^heχchi manaqi ʃush ukuk platinum, bət nayka t'uʃan masachi hayash-stik uk dret-q'əl pus kakshət. pus iskam uk tk'up-chik^həmin hayash-pipa, ʃush pus munk ixt k^hapa. pus iskam uk gul hayash-pipa, ʃush pus munk makwst k^hapá. pus iskam uk platinum hayash-pipa, ʃush pus munk.

ʃq'up makwst: *masachi k^hinchoch ʃip^hayt-tipsu*

nayka t'uʃan masachi k^hinchoch ʃip^hayt-tipsu uk nayka tiki munk-ʃaq. nayka t'uʃan masachi k^hinchoch ʃip^hayt-tipsu, t'ukti-tipi? stik, *spurge laurel, shining geranium, italian arum* pi *norway shuka-stik*. q^hiwa uk *norway shuka-stik* dret hayash pi makwst-taʃlam lip^hyi-t'anəm,

wik nayka munk-ʃaq pus iskam k^həpit tk'up-chik^həmin əbə gul.

ʃq'up ʃun: *wik-munk inəp^hu masachi-lamatsin*

wik nayka munk inəp^hu masachi-lamatsin, bət pus iskam tk'up-chik^həmin, k^həltəs mayka munk tipsu-pchix or lik^hrem masachi-lamatsin. pus iskam gul əbə platinum, k^həltəs mayka munk tipsu-pchix masachi-lamatsin.

ʃq'up lakit: *ʃush-nanich snas-tsəqw*

pus ʃush-nanich snas-tsəqw, ʃush pus miʃayt hayash stik, əbə wik-munk t'uxəlq'a-hayu tsəqw, əbə munk-ʃuk kwansəm-q'əl ili?i-tipsu (qwinəm-tak'umunaq lip^hyi-t'anəm əbə manaqi hayu), əbə snas tənəs-ʃush-ili?i, əbə hayu ul stik-tipi? k^hapa ili?i pus munk-

ʃush t'ʃimin-ili?i. pus iskam uk tk'up-chik^həmin hayash-pipa, ʃush pus munk ixt k^hapa. pus iskam uk gul hayash-pipa, ʃush pus munk makwst k^hapa. pus iskam uk platinum hayash-pipa, ʃush pus munk nayka t'uʃan ixt hayash stik pi anqati nayka mash uk stik-tipi?, pi kakwa alaxti nayka iskam gul hayash-pipa.

ʃq'up qwinəm: *ʃush-nanich limulo-xələl-ikta*

pus ʃush-nanich limulo-xələl-ikta, ʃush pus miʃayt kələkələ tsəqw əbə inəp^hu t'amuləch, əbə kələkələ əbə pulak^hli-kələkələ lak^haset, əbə miməlust stik, əbə p^hikcha pus munk-yeʃlan kələkələ pus wik ʃaska q'wəʃ t'wax-lapot. pus iskam uk tk'up-chik^həmin hayash-pipa, ʃush pus munk ixt k^hapa ukuk. pus iskam uk gul hayash-pipa, ʃush pus munk makwst k^hapa ukuk. pus iskam uk platinum hayash-pipa, ʃush pus munk k^hanawi ʃun.

Loretta Guzman:

yaka ʃatwa k^hapa yaχka tsiktsik

Leslie Wells yaka munk-t'səm pi yaka munk p^hikcha.

k^həpit-ixt shawash-tilixam k^hofi-haws miʃayt k^hapa p^hotlən: duiha k^hofi-haws. *Loretta Guzman* yaka munk-xalaq^h duiha k^hofi-haws k^hapa 2014.

Loretta yaka chaku-tilixam pi chaku-hayash k^hapa p^hotlən. *Shoshone-Bannock*-tilixam yaka. pus tənəs-ʃuchmən yaka, yaka miʃayt k^hapa p^hotlən k^hapa yaka mama pi papa. bət k^hanawi ixt k^hul, yaka mama yaka lulu *Loretta* pi yaka ats k^hapa *Shoshone-Bannock* shawash-ili?i. yaka mama yaka wawa ʃaska, “ukuk msayka tilixam. ʃush pus msayka kəmtəks q^ha msayka chaku.”

yaka mama, iləp yaka wawa shoshone-wawa. bət pus tənəs-ʃuchmən yaka, yaka munk-ʃuk yaka t^hiyaʃwit. yaka miʃayt k^hapa dakta-haws pus taχam mun. k^hapa dakta-haws, bastən-tilixam ʃaska ʃush

nanich yaka. ʃas wawa k^həpit bastən-wawa, pi alta kakwa, *Loretta* yaka mama yaka chaku-kəmtəks bastən-wawa. lili yaka k^həpit-kəmtəks yaka shoshone-wawa.

bət alta, yaka mama yaka hayu-chaku-kəmtəks shoshone-wawa, pi dret-ʃush ya təmtəm. *Loretta* yaka ats ʃaska hayu-chaku-kəmtəks shoshone-wawa wəχt. *Loretta* yaka tiki munk kakwa, bət hayu pus munk pus munk-t'uʃan yaka k^hofi-haws. k'uy? wik-lili yaka chaku-kəmtəks shoshone-wawa. *Loretta* yaka wawa, “bastən-tilixam ʃaska munk-hilu nsa lalang. ʃaska munk-shim nsayka pus nsa wawa k^hapa nsa lalang. alta, ʃush pus nsa iskam-k'ilapay nsa lalang. ʃush pus chxi-tilixam ʃaska chaku-kəmtəks ukuk.”

Loretta Guzman, duiha k^hofi-haws, 2022

Loretta yaka tiki munk hayu ikta pus k^hanawi shawash-tilixam. yaka makuk hayu ikta k^hapa shawash-tilixam pus munk-ʃush uk duiha k^hofi-haws. yaka wawa, “nayka tilixam, ʃush pus yutʃit-təmtəm nsayka. ʃush pus nsa munk-k'ilapay nsa tilixam-lalasin, kakwa pus munk-chaku dret skukum mitxwit-stik k^hapa ukuk.”

kwansəm *Loretta* yaka munk-pus munk manaqi-ʃush. “kwansəm nayka təmtəm, ʃush na munk manaqi-ʃush,” ya wawa. “nayka tiki munk-xluyma, nayka tiki munk manaqi-ʃush k^hanawi ikta. pus nawitka nayka kəmtəks munk-yeʃlan, aʃqi ayaq nayka munk-yeʃlan.”

dret skukum-təmtəm yaka *Loretta*. yaka wawa, “nayka ʃatwa k^hapa nayka na tsiktsik. wik na ata pus xluyma tilixam ʃaska lulu nayka. kwansəm nayka ʃatwa k^hapa nayka na tsiktsik.”

duiha, k^hapa duiha k^hofi-haws, 2022

nayka pus-ikta-wawa chaku-kəmtəks-tilixam ʔaska munk kʰəpit chinuk-skul

Dustin Ryan yaka munk-t'səm. Barrett pi Chanda ʔaska palach pʰikcha.

Chanda Diekotto ukuk tilixam

anqati berit pi shanda ʔaska chaku-kəmtəks chinuk-wawa kʰapa leyn-tayi-skul. alta nayka pus-ikta-wawa qʰata alta ʔaska hayu-wawa chinuk-wawa pi munk manaqi-ʔush ukuk.

Barrett Niblock ukuk tilixam

kʰapa anqati əbə alta, ikta mayka munk pus ʔush-wawa chinuk-wawa?

berit ya wawa: kwansəm nayka wawa kʰapa nayka p'us kʰapa chinuk-wawa. t'ʔunas ʔaska kəmtəks chinuk wawa dret ʔush. “ah! masachi p'us mayka!” nayka wawa kʰapa ʔaska. “shawshaw! wik-lili nayka uma? msayka!” na wawa. pus kʰəpit-ixt nayka, alta kakwa nayka munk pus chaku manaqi-ʔush. alta nayka wawa kʰapa nayka q'at-shiksh. ayaq yaka chaku-kəmtəks. wəxt pus ʔun-mamuk pulakʰli nsayka chaku-kʰanumawkst kʰapa hayu tilixam uk wawa chinuk kʰapa zoom-luʔluʔ. pus kʰul-iliʔi miʔayt, aʔqi nsayka ikanum. pus hilu kʰul-iliʔi nsayka kʰəltəs-wawa.

shanda ya wawa:

1. kʰanawi shanti na munk-yeʔlan leyn chinuk skul chaku-kəmtəks-tilixam. kwansəm uk skul-tilixam wəxt ʔaska munk manaqi-ʔush nayka chinuk wawa!
2. pus na tiki munk-ʔush nayka chinuk wawa, kwansəm na munk-t'səm kʰapa uk lalang. t'ʔunas kakwa ayaq na t'ʔap kʰaaaaanawi-ikta uk ʔush pus na munk-t'əpshin. kakwa wəxt chaku manaqi-skukum nayka wawa.
3. kʰa na nanich ixt, makwst, ʔun nayka shiksh kʰapa zoom. ixt pi ixt kʰanumawkst nsayka ʔatwa kʰapa lamitay əbə kʰapa məkʰmək-haws pus məkʰmək (pi wawa!).

kʰimt'a mayka chaku-saya kʰapa leyn-tayi-skul, mayka munk-ʔluyma qʰata mayka chaku-kəmtəks əbə wəxt-kəmtəks chinuk-wawa?

berit ya wawa: iləp nayka miʔayt kʰapa chinuk-skul. alta nayka munk pus chaku-kəmtəks chxi kʰəpit-t'səm. alta nayka tulu skul. alta nayka munk pus ʔush-nanich qʰata nayka wawa. nayka tiki wawa ʔush. kakwa nayka tiki wawa “pʰipa.” wik nayka tiki wawa “pipa.” ʔush nayka hayu-kəmtəks qʰata ul-tilixam kʰapa chachalu-iliʔi ʔas wawa. wik nayka tiki bastən-wawa munk-masachi nayka chinuk-wawa.

qʰənchi-hayu mayka wawa kʰapa chinuk-wawa?

berit ya wawa: kʰanawi-san nayka wawa tunus chinuk wawa. ixt-ixt nayka wawa hayu chinuk-wawa. pus nayka tiki wawa ʔush, tətsi nayka wawa kʰanawi-san. kwansəm nayka tiki wawa chinuk-wawa. kakwa hayu-hihi. mayka chaku manaqi-ʔush pus wawa chinuk-wawa.

shanda ya wawa: alaxti ʔun əbə lakit tintin na munk kakwa kʰanawi shanti.

mayka munk manaqi-ʔush ma

chinuk-wawa kʰimt'a chinuk-skul? qʰata kakwa?

berit ya wawa: nayka təmtəm dret. alta nayka q'at-shiksh yaka chaku-kəmtəks chinuk-wawa kʰapa leyn tayi-skul. kakwa nsakya munk-yeʔlan nsayka wawa manaqi-ʔush. wəxt nayka miʔayt kʰapa “iyak'ima ichishkiin-lalang” skul pi “lalang kʰapa olegon” skul. kakwa kwansəm nayka təmtəm kʰapa lalang, dret ʔush ukuk pus chaku manaqi-ʔush.

shanda ya wawa: alaxti alta kʰa kʰanumawkst-kakwa uk nayka wawa kʰapa chinuk lalang. alaxti alta tənəs-manaqi-hayu q'əl pus wawa wawa. bət wik-ikta. kʰəltəs na munk pus wik kʰəpit-kəmtəks kʰaaaaanawi-ikta anqati na chaku-kəmtəks.

alta mayka ʔatwa-pus-wawa chinuk-wawa kʰapa iwa tilixam?

berit ya wawa: dret. nayka munk pus chaku miʔayt kʰapa tilixam uk wawa chinuk kʰanawi santi. kʰapa ʔun-mamuk pulakʰli, kʰapa qwinəm tintin əbə təxam tintin ukuk.

shanda ya wawa: dret pi k'uy? manaqi hayu aʔqi! ixt pi ixt nsa nanich nsayka kʰapa zoom pi tənəs-manaqi-hayu kʰapa iʔwəli. bət ixt pi ixt kʰəpit xawqat-qʰata.

qʰata mayka dret-manaqi tiki wawa chinuk-wawa kʰanumawkst kʰapa tilixam?

berit ya wawa: dret nayka tiki tənəs-iliʔi uk kʰəpit chinuk-wawa tilixam ʔas wawa. alaxti skul uk kʰəpit chinuk-wawa munk-kəmtəks-tilixam ʔas wawa. t'ʔunas-san ukuk chaku. pus kakwa chaku, aʔqi hayu tʰil-mamuk tətətsi nsayka munk.

mayka tiki wawa iwa yeʔlan-wawa kʰapa tilixam?

berit ya wawa: ʔush mayka wawa kʰanawi msayka tilixam pi shiksh, “nixwa mayka chaku-kəmtəks chinuk-wawa?” alta ʔush mayka munk-yeʔlan ʔaska wawa ʔush. ʔush nsayka palach-k'ilapay kʰapa chinuk-wawa. kakwa chinuk-wawa chaku skukum.

shanda ya wawa: nayka təmtəm iləp ʔush ukuk pus nsayka munk-t'səm nsayka yaʔim kʰapa chinuk-wawa. wəxt kwansəm dret ʔush pus tilixam ʔaska munk-luʔluʔ pi wawa kʰanumawkst. tənəs-luʔluʔ, zoom-luʔluʔ, qwinəm-tʰikʰtik-luʔluʔ... kakwa pus lalang ʔaska tiki tilixam pi tilixam ʔaska tiki lalang. t'ʔunas ʔush pus ʔaska miʔayt kʰanumawkst kakwa.

t^hulit^huli uk palach paya: kakwa anqati uk shawash-tilixam ʔas wawa k^hapa California-iliʔi

Chris Roth yaka munk-t'səm.

Leanne Hinton yaka munk-t'səm “*Flutes of Fire*,” uk chaku-buk iləp k^hapa 1994. anqati k^hapa leyn tayi-skul, uk chaku-kəmtəks-tilixam k^hapa shawash-lalang 100 skul ʔas nanich ukuk. k^hapa 2022 *Leanne Hinton* yaka munk-chxi uk buk, pus munk-kəmtəks nsayka q^hata miʔayt uk shawash-lalang k^hapa *California-iliʔi* alta.

wik pus munk-kəmtəks lalang uk buk, k^həltəs pus munk-nanich nsayka hayu ʔluyma ikta k^hapa shawash-lalang, nawitka nsa chaku-kəmtəks hayu ikta, dret na tiki uk buk.

pus-ikta “t^hulit^huli uk palach paya” uk nim? wel, kakwa uk maidu-tilixam ʔas yaʔim, anqati xulxul yaka miʔayt saxali k^hapa tilixam-luʔluʔ-haws pi ya munk-shati-tintin k^hapa t^hulit^huli. uk paya ʔax k^hapa t^hulit^huli pi t'ʔux k^hapa smuk-ʔxwap pi lulu lalang k^hapa hayu tilixam. bət t'alapas yaka munk-k^həpit xulxul iləp yaka munk k^hanawi uk shati-tintin, pi alta kakwa uk ʔluyma tilixam ʔas iskam ʔluyma t'anəm paya. ikta tilixam ʔas iskam hayu paya, ikta tilixam ʔas iskam manaqi-tunus paya. pi alta kakwa hayu ʔluyma lalang miʔayt k^hapa *California-iliʔi*, wik k^həltəs ixt lalang uk k^hanawi-ʔaksta ʔas wawa.

anqati alaxti 104 ʔluyma shawash-lalang miʔayt k^hapa *California-iliʔi*, uk chaku

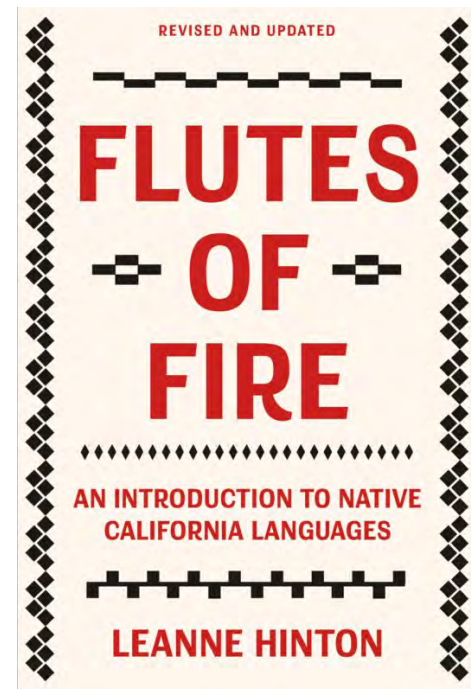
k^hapa qwinəm hayash lalang kikwəli-lashen pi ʔluyma lalang tənəs-lashen uk buk munk-nanich q^hata alaxti uk lalang chaku-ʔluyma ixt-k^hapa-ixt, pi q^hata ʔluyma tilixam ʔas palach hayu tənəs-wawa ixt-k^hapa-ixt. dret ʔluyma ixt-k^hapa-ixt hayu uk lalang.

q^hata pus wawa q^ha nsa miʔayt pi q^ha nsa ʔatwa—“mayʔmi” pi “saxali-tsəqw” pi “saxali-iliʔi” pi “kikwəli-iliʔi” pi “ʔax-san-iwa” pi “t'ʔip-san-iwa”—dret ʔluyma pus wawa k^hapa ʔluyma lalang, q^hiwa q^hata uk tilixam ʔas miʔayt pi q^hata ʔas iliʔi miʔayt dret ʔluyma ukuk wəxt.

q^heʔchi dret ʔluyma hayu uk lalang, k^hənəʔ ayaq uk shati pi uk hihi-wawa (uk “t'alapas-wawa”) munk-k^hanumakwst uk tilixam uk wawa ukuk ʔluyma lalang, shawash-tilixam ayaq ʔas kəmtəks k^hanumakwst manaqi-ʔush pus shati pi pus hihi-wawa pi pus k^həltəs tənəs-wawa.

wəxt, uk lalang munk-nanich nsayka q^hata uk ʔluyma shawash-tilixam ʔas təmtəm, pi q^hata ʔas nanich uk iliʔi q^ha ʔas miʔayt, q^hata ʔas kəmtəks ukuk, pi pus-ikta ʔas miʔayt yawa, kakwa ʔas təmtəm.

wəxt, ixt-ixt uk man pi uk ʔuchmən, əbə uk chxi-tilixam pi uk ulman-tilixam, q^hata ʔas wawa ʔluyma ukuk. uk tənəs-wawa

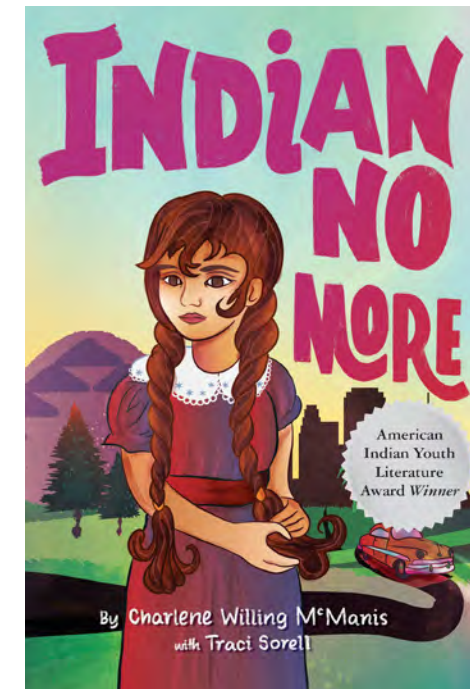
chaku-ʔluyma pus ʔas wawa k^hapa uk tilixam, əbə uk ʔluyma tilixam—uk man əbə uk ʔuchmən, uk tənəs əbə uk ulman.

wəxt, pus nsa nanich q^hata miʔayt uk lalang, ayaq nsa kəmtəks ikta chaku anqati. ayaq nsa kəmtəks q^ha uk ʔluyma tilixam ʔas ʔatwa, pi ʔaksta ʔas malyi, pi ikta ʔas huyhuy, pi k^hapa ʔaksta ʔas k^hanumakwst huyhuy. wəxt ayaq nsa nanich q^hata uk bastən-tilixam ʔas munk pus kakshət k^hanawi uk lalang. dret sik-təmtəm nayka pus na kəmtəks ikta bastən-tilixam ʔas munk pus munk-k^həpit shawash-tilixam ʔaska wawa ʔas lalang. pus hayu k^hul anqati, ʔawqat pus shawash-tilixam ʔaska wawa ʔas lalang k^hapa skul. pus ʔas munk pus munk kakwa, ʔaska t'ʔap-p^hey.

anqati ixt-ixt lalang-dakta ʔas munk pus chaku-kəmtəks q^hata uk lalang, pi ʔas munk-t'səm q^hata uk tilixam ʔas wawa ukuk. alta k^hanawi uk ulman uk wawa uk lalang ʔaska miməlust. bət wəxt, hayu tilixam ʔas munk pus chaku-kəmtəks uk lalang alta. dret ʔush-təmtəm nayka pus chaku-kəmtəks ikta chaku k^hapa uk makwst-taʔlam pi taʔam k^hul k^himt'a wəxt chaku uk buk. kakwa nsayka munk pus munk-skukum chinuk-wawa, hayu tilixam ʔaska munk pus munk-skukum k^hanawi uk shawash-lalang. dret ʔush uk mamuk, pi dret ʔush uk buk!

ʔush buk pus nanich

Rianna Roberston-LeVay yaka munk-t'səm.

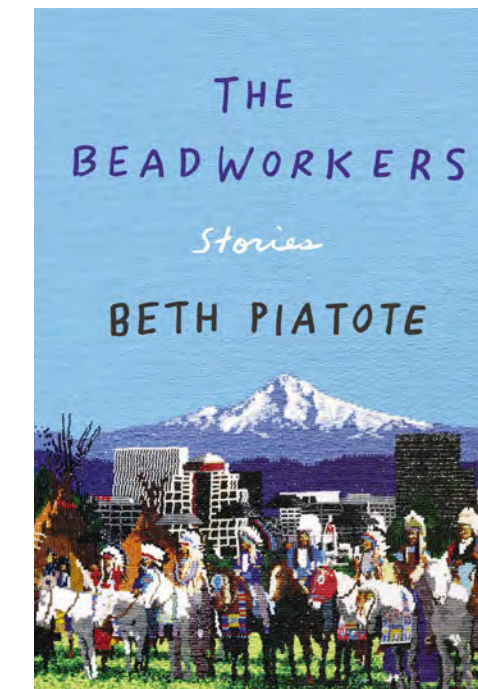
wik-lili na nanich-buk makwst dret ʔush buk k^hanumakwst k^hapa na nanich-buk-luʔluʔ shiksh. shawash-tilixam ʔas munk-t'səm uk buk k^hapa shawash-tilixam. alta nayka wawa k^hapa uk makwst buk.

ixt buk pus nsa nanich *Indian No More* uk nim. *Charlene Willing McManis* and *Traci Sorell* ʔaska munk-t'səm uk buk. *Charlene* ampkwa-tilixam (*Umpqua*) yaka. ya tilixam ʔas miʔayt k^hapa chachalu shawash-iliʔi. ʔas miʔayt yawa k^ha-q^hənchi 1954. alta bastən tayi la-tilixam ʔas munk-hilu la-pipa. kakwa chachalu shawash-iliʔi chaku hilu. uk bastən la-tilixam ʔas munk la-pipa pus alta shawash-tilixam wik shawash-tilixam ʔaska. kakupus alta bastən-tilixam ʔaska, kakwa k^hanawi tilixam uk ʔas miʔayt k^hapa hayash-iliʔi. wəxt uk bastən la-tilixam ʔas tiki munk-ʔatwa shawash-tilixam k^hapa ʔluyma iliʔi. *Charlene* ya papa yaka munk-kakwa. *Charlene* ya tilixam ʔas ʔatwa k^hapa tongva-iliʔi pus *Charlene* ixt-k^hul yaka. kakwa ya chaku-hayash k^hapa tongva-iliʔi (k^hapa *Los Angeles*) k^hanumakwst k^hapa ya tilixam. *Traci Sorell* yaka munk-yeʔlan *Charlene Willing McManis* pus munk-k^həpit yaka buk. *Traci* ya munk-kakwa q^hiwa *Charlene* ya chaku-hilu iləp uk buk chaku-k^həpit. *Traci aniywiyiʔi-tilixam (Cherokee)* yaka. pi ya munk-t'səm hayu buk. hayu masi-təmtəm nsayka pus ayaq *Traci* ya munk-yeʔlan pus munk-k^həpit uk buk.

k^hapa *Indian No More*, hayash buk-tilixam *Regina Petit* ya yaʔal. kakwa *Charlene*, *Regina* iləp ya miʔayt k^hapa chachalu. q^hənchi bastən la-tilixam munk kakwa, *Regina* ya ʔatwa k^hapa *tongva-iliʔi* k^hapa ya tilixam. bət alta taʔlam-k^hul yaka pus ʔas ʔatwa. yawa, *Regina* ya papa, ya mama, pi ya chich ayaq ʔas munk-ʔush k^hanawi ikta. bət dret q'əl pus munk-kakwa. *Regina* pi ya ats ʔas t'ʔap chxi shiksh k^hapá. uk shiksh wik shawash-tilixam pi wik bastən-tilixam ʔaska. k^hanawi uk tənəs ʔaska chaku-kəmtəks kakwa ʔluyma tilixam ʔaska miʔayt.

nayka pi na buk-shiksh nsa chaku-kəmtəks manaqi-hayu kakwa shawash-tilixam ʔas miʔayt k^hapa uk t^haym. k^hapa bastən-skul, wik-ʔush ʔas munk-kəmtəks kakwa bastən tayi-la-tilixam ʔaska munk-q^hata k^hapa shawash-tilixam. wik-q^hənchi nsa kəmtəks *Termination*, *Relocation*, əbə *Restoration*. ixt na shiksh ya wawa, “na chaku-hayash k^hapa ulegən, bət nayka wəxt, wik na kəmtəks ukuk.” kakwa alta chinuk-tilixam (*Chinook*). bastən tayi la-tilixam k^ha wik ʔaska munk-nim shawash-la-tilixam k^hapa chinuk-tilixam. kakupus bastən la-tilixam wik ʔas palach dala pi ʔluyma ikta k^hapa chinuk-tilixam, kakwa munk-t'səm k^hapa la-pipa. buk kakwa *Indian No More* dret hayash ukuk. uk buk munk-kəmtəks nsayka k^hapa *Termination* pi *Relocation*. ixt-ixt q'əl pus nanich uk buk q^hiwa ukuk munk-nanich kakwa tilixam ʔas munk-q^hata k^hapa iwa-tilixam. bət ʔush nsa kəmtəks ukuk. wəxt, dret-ʔush pus nanich chinuk-wawa tənəs-wawa k^hapa uk buk.

nsa chaku-kəmtəks hayu ʔluyma ikta wəxt: uk shawash-tilixam k^hapa *California-iliʔi* ʔas munk-k'winin dret ʔluyma ixt-pi-ixt. k^hapa hayu uk lalang, wik iləp-hayash uk k'winin taʔlam, kakwa k^hapa bastən-lalang. k^hapa ixt-ixt shawash-lalang, qwinəm uk iləp-hayash k'winin ukuk; pi dret kakwa wəxt lakit, taʔam, pi makwst-taʔlam.

iwa-buk uk nsa nanich, *The Beadworkers* uk nim. uk munk-buk-tilixam *Beth Piatote*. *nimiipuu-tilixam* (niphersi-tilixam; *Nez Perce*) yaka. *Beth Piatote* ya munk-t'səm hayu ʔluyma-yaʔim k^hapa uk buk: shati-wawa, tənəs-yaʔim, pi ixt yuʔqat-nanich-yaʔim.

Beth ya munk-t'ʔip tənəs-wawa k^hapa *nimiipuu-wawa* k^hanawi-q^ha k^hapa uk buk. uk yaʔim wawa q^hata shawash-tilixam ʔas miʔayt anqati pi alta. wəxt, uk yaʔim ʔush-munk-nanich uk buk-tilixam ʔas miʔayt k^hanumakwst k^hapa ʔas tilixam. ixt-ixt ʔas miʔayt aná. ixt-ixt ʔush ʔas miʔayt. əbə ʔush ʔas chaku miʔayt k^hanumakwst. pus nayka nanich uk buk, alta chaku k^hapa nayka təmtəm, q^hata tilixam pi q^hata ʔas miʔayt k^hanumakwst. wik k^hanawi ʔush-təmtəm ʔaska, bət ayaq ʔas t'ʔap tunus ʔush-təmtəm.

nayka tiki pus msayka nanich uk makwst buk. ʔush kakwa!

chinuk-skul ixt tilixam ʔaska wawa: pus-ikta mayka chaku-kəmtəks chinuk-wawa?

nayka tiki chaku-kəmtəks chinuk-wawa pus chaku-kəmtəks chinook tilixam. wəxt qʰiwa chaku-kəmtəks munk-ʔush nayka ʔumʔum.
– *Amiran*

nayka chaku-kəmtəks chinuk-wawa qʰiwa nayka tilixam, watlala chinuk nsayka. shawash-iliʔi-tilixam nayka. nayka anqati-tilixam ʔaska wawa chinuk-wawa. alta nayka aw yaka wawa dret ʔusWh chinuk wawa. nayka tiki wawa kʰapa nayka aw kʰapa uk nsayka anqati-tilixam ʔaska lalang. dret ʔush-təmtəm nayka pus chaku-kəmtəks chinuk-wawa pi munk-qʰwəlan nayka skul-shiksh ʔaska wawa chinuk-wawa. – *Erin*

nayka anqati-tilixam, chinuk-tilixam ʔaska. hayu kʰul anqati, wik nayka tilixam skukum pus wawa chinuk-wawa. kakwa alta nayka chaku-kəmtəks chinuk-wawa. wəxt nayka chaku-kəmtəks chinuk-wawa pus nayka tilixam. aʔqi chinuk-wawa miʔayt pus nayka tilixam. – *David*

nayka chaku-kəmtəks chinuk-wawa qʰiwa uk chaku-lalang yakwa! pi nayka chaku-tilixam yakwa! dret na tiki nanich chinuk tənəs-wawa kʰapa nanich-iliʔi pipa, kʰapa makuk-haws, pi kʰapa buk. chinuk-wawa miʔayt yakwa kwansəm, bət anqati wik nayka nanich. wik ʔluyma lalang kʰanumakwst-kakwa chinuk-wawa pi hayash-ʔaxaʔ ukuk.
– *Kira*

nayka tiki chaku-kəmtəks chinuk-wawa pus nayka wawa kʰapa nayka tənəs-ʔuchmən. wəxt, nayka tiki chaku-kəmtəks chinuk-wawa qʰiwa chinuk-tilixam nayka! – *Dawn*

nayka chaku-kəmtəks chinuk-wawa qʰiwa nayka sitkum-shawash tʰat John Flett yaka yaʔal yaka munk-tʰsəm 1855 shawash-iliʔi la-pipa. wəxt nayka chaku-kəmtəks chinuk-wawa qʰiwa kwansəm nayka tiki chaku-kəmtəks chxi ikta. – *Darrin*

nayka chaku-kəmtəks chinuk-wawa qʰiwa chinook tilixam nayka. wik-qʰəl chinuk-wawa pus na chaku-kəmtəks, pi dret hihhi ukuk. nayka təmtəm dret hayash pus tilixam chaku-kəmtəks chinuk-wawa pi pus tilixam munk-qʰwəlan ukuk. wəxt pus tilixam kəmtəks shawash tilixam kʰa miʔayt yakwa.
– *Lillian*

nayka chaku-kəmtəks chinuk wawa pus nayka tənəs-tilixam. – *Kitty*

nayka chaku-kəmtəks chinuk-wawa pus ʔun ikta. 1. nayka kimtəks tilixam uk ʔaksta iliʔi qʰa nayka miʔayt. 2. ʔush pus nayka ʔumʔum. 3. nayka nanich kʰanawi iliʔi kʰapa chxi siyaxus. wəxt, nayka tiki kəmtəks kakwa shawash tilixam ʔaska miʔayt kʰapa chinuk-wawa-iliʔi.
– *Paula*

kʰapa-iləp nayka tiki chaku-kəmtəks chinuk-wawa pus nayka mama pi nayka chup. ʔaska chaku-tilixam wik-saya kʰapa shawash-iliʔi. pus tənəs nayka, nayka chup yaka yaʔim kʰapa nsayka anqati-tilixam. bət nayka kʰəpit-kəmtəks. kwansəm nayka mama yaka tiki chaku-kəmtəks manaqi hayu kʰapa yaka anqati-tilixam. bət yaka miməlust iləp yaka chaku-kəmtəks. wəxt nayka chup yaka miməlust. alta nayka chaku-kəmtəks chinuk-wawa pus munk-kimtəks kʰanawi shawash-tilixam. dret hayash pus nsayka kəmtəks pi munk-kimtəks kʰanawi iləp-anqati lalang. – *Brandi*

nayka chaku-kəmtəks chinuk-wawa qʰiwa nayka chich yaka mama yaka wawa chinuk-wawa. nayka chaku-kəmtəks chinuk-wawa qʰiwa nayka tiki kəmtəks chinuk-wawa pus chinuk tilixam ʔaska miʔayt kʰanumakwst. nayka chaku-kəmtəks chinuk-wawa qʰiwa chinuk tilixam nayka.
– *Angie*

nayka shiksh, chinuk-tilixam yaka. wik-saya ʔun-taʔlam kʰul shiksh nsayka. nsa miʔayt kʰapa tongva-iliʔi (bastən nim Los Angeles). na shiksh ya tiki chaku-kəmtəks chinuk-wawa. yaka wawa nayka, “ayaq nsa chaku-kəmtəks kʰanumakwst, kʰapa zoom skull!” alta dret nsa tiki chinuk-wawa skul. nsa wawa wawa wawa kʰapa ya tilixam ʔaska lalang.
– *Lynn*

bastən-tilixam nayka, bət kwansəm na miʔayt kʰapa uk iliʔi qʰa anqati hayu tilixam ʔaska kəmtəks chinuk-wawa. na tiki chaku-kəmtəks manaqi ʔush uk kʰanawi-ikta ul-pi-ʔush. dret masi-təmtəm nayka pus ayaq na miʔayt kʰapa chinuk-wawa skul kʰapa tʰwax-ʔumʔum, qʰiwa nayka miʔayt tənəs saya kʰapa chanchifin. – *Lysne*

nayka chaku-kəmtəks chinuk-wawa qʰiwa lalang munk-kəmtəks tilixam kʰapa kʰanawi-ikta ul-pi-ʔush pi yaʔim-pipa pi hayash kəmtəks-nawitka təmtəm. – *Gerald*

dret x̣luyma

Quinne Larsen yaka munk-t'səm.

dret x̣luyma uk uyxat - ixt hihi pus wawa əbə munk-t'səm

mayka ʃatwa kʰapa uyxat. dret ʃush ma kəmtəks uk uyxat - bət kakupus chaku-x̣luyma ukuk kwansəm. pi kakwa, ixt-ixt mayka nanich dret x̣luyma ikta yakwa.

qʰata pus hihi

kʰanawi hihi-tilixam, kʰəpit ixt yaʔim-tilixam kʰanawi ʃaska. alta ixt-kʰimt'a-ixt kakwa, ata pus wawa ikta uk tilixam ya nanich pus ya ʃatwa kʰapa uyxat. (pus msayka tiki munk-nim uk yaʔim-tilixam, pi pus wawa qʰa ya ʃatwa - ʃush kakwa, bət wik-ikta pus wik msa tiki.) kʰəltəs hihi ukuk, alaxti ʃush msayka hihi!

mayka tiki ixt taʃam-uput hihi-bon pi ixt chikʰəmin-bit.

iləp, mash uk hihi-bon kʰapa latam. alta nanich uk kʰwinin kʰapa uk pipa. ukuk ikta uk chaku, nawitka uk ikta mayka nanich. alta mash kikwəli uk chikʰəmin-bit makwsti pus chaku-kəmtəks kakwa

tənəs-wawa:
hihi-tilixam: *player*
munk-nanich-pipa hihi: *example game*
taʃam-uput hihi-bon: *6-sided die*
chikʰəmin-bit-mash: *coin toss*

uk ikta ma nanich.
alta wawa (əbə munk-t'səm) ikta kʰapa kʰanawi-ikta mayka nanich.
wawa alaxti hayu, alaxti wik hayu, kʰəltəs kakwa ma tiki.

pus mayka kʰəpit-wawa, alta kʰanawi-ixt uk hihi-tilixam yaka wawa mayka ixt pus-ikta-wawa. alta pus mayka kʰilapay-wawa kʰanawi uk pus-ikta wawa, alta mayka kʰəpit. alta x̣luyma hihi-tilixam ya wawa kakwa yaʃka ya nanich. alta wəxt kakwa ixt x̣luyma hihi-tilixam, pi kakwa wəxt pi kakwa wəxt. pus kʰanawi uk hihi-tilixam ʃaska munk kakwa makwsti, alta chaku-kʰəpit uk hihi. wawa: “qʰənchi x̣luyma uk uyxat! tumala aʃqi na ʃatwa wəxt!”

uk uyxat

uk ikta ma nanich

mash uk hihi-bon kʰapa latam. alta nanich yakwa pus kəmtəks uk ikta ma t'ʃap.

1 tipsu
chikʰəmin-bit-mash ixt:
pus *latet*, hayash ukuk.
pus *tʰwin*, tunus ukuk
chikʰəmin-bit-mash makwst:
pus *latet*, t'ukti əbə ʃush ukuk (kakwa lipom, əbə kʰalakwati, əbə tatis)
pus *tʰwin*, alaxti uk chaku-pʰuli əbə kakshət (kakwa miʃayt-stik əbə stik uk kakshət kʰapa saʃali-paya)

2 xələl-ikta
chikʰəmin-bit-mash ixt:
pus *latet*, hayash ukuk.
pus *tʰwin*, tunus ukuk
chikʰəmin-bit-mash makwst:
pus *latet*, ʃush-təmtəm ukuk, əbə uk xələl-ikta yaka tiki mayka
pus *tʰwin*, saliks-təmtəm ukuk, əbə uk xələl-ikta wik ya tiki may

3 iliʔi-ikta
chikʰəmin-bit-mash ixt:
pus *latet*, ma nanich tsəqw-ikta
pus *tʰwin*, ma nanich stun-ikta.
chikʰəmin-bit-mash makwst:
pus *latet*, hayash ikta ukuk (kakwa lamətay, saʃali-iliʔi, imaʃ, təmwata)
pus *tʰwin*, tunus ikta ukuk (kakwa pʰil-chikʰəmin-bit, hayu tənəs-stun, tənəs-tsəqw, ixt tunus leyk

4 ikta tilixam ʃas munk-miʃayt
chikʰəmin-bit-mash ixt:
pus *latet*, hayash ikta ukuk (kakwa haws, brich, iliʔi qʰa miʃayt miməlust tilixam)
pus *tʰwin*, tunus ikta ukuk (kakwa kənim, dret ul pʰost wik iʃpuy, x̣luyma t'səm kʰapa iliʔi)
chikʰəmin-bit-mash makwst:
pus *latet*, ʃush ukuk.
pus *tʰwin*, kakshət ukuk.

5 ikta kakwa tilixam
chikʰəmin-bit-mash ixt:
pus *latet*, tilixam ukuk
pus *tʰwin*, wik tilixam ukuk (kakwa skukúm, miməlust-tilixam, bon-man)
chikʰəmin-bit-mash makwst:
pus *latet*, ʃush-təmtəm ukuk
pus *tʰwin*, wik ʃush-təmtəm ukuk (alaxti sa liks-təmtəm əbə k'was-kakwa)

6 ikta dret x̣luyma
chikʰəmin-bit-mash ixt:
pus *latet*, hayash ukuk.
pus *tʰwin*, tunus ukuk
chikʰəmin-bit-mash makwst:
pus *latet*, ʃush ukuk
pus *tʰwin*, wik-ʃush əbə k'was-kakwa ukuk

munk-nanich-pipa-hihi pus ʃun hihi-tilixam:

yakwa, ʃun tilixam ʃaska hihi.

louie, jessica, pi emmett ʃaska yaʃal.

louie ya mash 5, alta *tʰwin*, alta *latet*. alta ya t'ʃap ikta kakwa-tilixam, ʃush-təmtəm pi wik-tilixam.

louie ya wawa: “pus nayka ʃatwa, nayka nanich miməlust-tilixam. ya mitxwit qʰa makwst uyxat chaku-kʰanumakwst. bət dret ʃush-təmtəm yaka; ya wawa nayka qʰa ʃush pus nayka ʃatwa alta.”

jessica: “ikta yaka yaʃal?”

louie: wik ya wawa.

emmett: qʰata yaka siyaxus?

louie: kwansəm pus na nanich, alta kwansəm pus chaku-x̣luyma ya siyaxus.

alta **jessica** ya mash 3, alta *tʰwin*, alta *latet*. yaka nanich *hayash stun-ikta*.

jessica ya wawa: “alta pus nayka ʃatwa, nayka nanich ʃun hayaaaash stun. dret luxlux uk stun, pi dret yuʃqat. kʰanawi ixt uk stun, x̣luyma pʰeynt-t'səm ukuk - ixt pchiʃ, ixt pʰil, ixt ʃiʔil.”

louie: “uk stun, hayash kakwa haws ukuk?”

jessica: “manaqi hayash pi haws. ʃawqat pus nanich san saʃali.”

emmett: “mayka iskam ixt ʃq'up kʰapa uk hayash stun?”

jessica: “dret. nayka q'wəʃ uk ʃiʔil stun. alta t'ʃux kʰapa iliʔi ixt tənəs-stun-ʃq'up. alta nayka iskam uk tənəs-stun-ʃq'up. bət pus na ʃatwa saya, nayka chaku-k'was. alaxti wik-ʃush pus lulu uk tənəs-stun saya... alta nayka munk-k'lapay uk stun kʰapa qʰa t'ʃux ukuk. alta na ʃatwa saya.”

alta **emmett** ya mash 1, alta *tʰwin*, alta *latet*. ya t'ʃap *tunus pi t'ukti tipsu*.

emmett ya wawa: “nayka nanich amuti wik-saya kʰapa uk uyxat. dret t'ukti uk amuti. nayka iskam-iskam hayu amuti.”

louie: “mayka məkʰmək uk amuti?”

emmett: “dret. pi dret ʃush kʰapa lapush.”

jessica: “alaxti tənəs-hayu amuti, wik mayka məkʰmək, aʃqi pus palach kʰapa shiksh?”

emmett: “weyk! nayka məkʰmək kʰanawi.”

hihi-wawa

t'łap tənəs-wawa
Diane Smith yaka munk.

ant'iyel	q ^h p' i n a s i n a x̣ k b k d ə r k' t p ^h	p ^h il-liku
asina	w i k l - s u l x̣ a y u u u ʔ l x̣ i i	p ^h up ^h up
chakchak	e ʔ t i a k ^h ə t l a k ə s s s a e p p	p ^h lum-up ^h uch
ilaqwa	x̣ k' t' s i q ^h w a ʔ l p ^h s x y m h t i -	puypuy
ina	q ^h a t a x̣ ʔ q' w k ^h n a w a u a u u ʔ p ^h	q'aləs
ip ^h ənp ^h ən	w p ^h a m w u r p ^h ə ə t i l l i l q a - i	q ^h awaq-xulxul
itsxut	e i n ə a x̣ t p ^h e a l i i q a y a l k'	q ^h ilug
k'ak'aʔ	x̣ u t ^h n n q i s q i s i h a k l i a w	q ^h wexq ^h wex
k'wichati	q' c i p ^h i l - l i k u c d t w ə n t -	qisqis
k'amuksh	ə h y a l q p u y p u y y - a y a e h	samən
k'iyutən	y m e p ^h l u m - u p ^h u c h u a u n t a	shakshak
k'anish	u ə i s t l e p ^h u l q' p ^h u p ^h u p a - w	shwiq'iq
kushu	l n k q ^h a w a q - x u l x u l a m k s	skak ^h wəl
kwənat	q - k ^h i y u t ə n a n t u c i l u ə -	skaləmən
kwiskwis	a i k' a k' a ʔ q m a w i c h u d k l i	t'alapas
lep ^h ul	t n d c' h k w i s k w i s x̣ e p' s s ə i	t'səm-samən
lilu	- ə s s d q ^h i l u q p' ʔ q' p ^h i k h k q	t'siq ^h waʔ
liqaya	t ^h p ^h t s i t k ^h i k w ə n a t s i a ə a	tipiʔ-latet-kələkələ
luchmən-inəpu	i u k w ə t' a l a p' u s l k x̣ s k l y	tlak ^h ətłak
malakwa	y p ^h h m u s m u s t' t a ə s a i s ə a	ulq'
mawich	a s o n c k u w k e s m s p s i h w i	ulx̣ayu
mulak	ʔ k' k ^h c h a k c h a k l a r ə a a q ^h a	xulxul
musmus	w c a r o l s a s m u l a k d q k n q	xwani
nanamuks	i ə n d t ə h q ^h y x a s k a k ^h w ə l w	yulqat-t'iyawit
p'isx̣as	t e i ə q ^h m l q ^h l t' s ə m - s a m ə n	yulqat-up ^h uch
p'us	q' a s l s ə l u t i p ^h ə n p ^h ə n ə n ə	yutskat-up ^h uch
p ^h ik'w-haws-liqaya	m a h m k n x m u l a k' w i c h a t i	

p^hikcha Freepik

ikta ukuk tipsu? munk-łush-łush tənəs-wawa - Beth Sheppard yaka munk.

AAAKLMS

AAIK'K'QWW

APT'U

AAAILK'K'Y

AAIK'NW

AAAIK^wK^hLT

xələl-ikta iliʔi pipa

Ashley Tuomi yaka munk.

łush mayka lulu ukuk iliʔi-pipa pus aʔqi ma łatwa k^hapa p^hoʔən xələl-ikta iliʔi!

chirik-wawa iliʔi

- lanstay laparp-limco B6
- issut B6
- chak-chak A6
- ifaqwa A6
- naxmoks A6
- ma A6
- q^hwexq^hwes A6
- yulqat-up^huch A5
- yaksh-nus A5
- laparp-limco A5

saltwaqw-iliʔi

- snu-shayim B4
- lawest-kalakala C4
- skalamon C5
- ulx̣ayu C5

yulqat-ima stik-iliʔi

- łayash-xamsun C4
- skam-łayash-łak-up^huch-yulqat-ima C3
- p^hi haly-up^huch-yulqat-ima B3

yulqat-nus iliʔi

- yulqat-nus B2

saya-iliʔi

- laparp-yulqat-up^huch D3
- tunus-hilu-up^huch D2
- yulqat-ima D2
- p^heynt-k'amuksh D2
- łayash-kuri-pus D2
- q^hwat-ława D2
- kalakala C3,D4
- nus-ston musmus C3
- saya-iliʔi mawich C4
- ılay-iliʔi ifaqwa D3
- yulqat-ima E4
- skin-kaku Kilapay-limco D4
- xalsol
- yulqat-lik^hu k'iyuta D4
- kip'wat-yaqsa E4
- yulqat-up^huch skalorn E4
- q^hyawus p^hi kalakala E4
- ukj E4
- łkay-liku ruremoks E4
- ulali-lipom pulak^hi E5
- kalala

chaku-kəmtəks iliʔi

- teigle C5
- inap^hu D5
- p^hil chayni-itsxut C5

atraxions

- xələl-ikta iliʔi / chik^həmin-uyxat C6
- Kilapay-Kilapay-hihi-ikta C5
- p'ishak łush-iliʔi C6
- hihi-iliʔi C5
- fukti-ikta iliʔi D5

FOOD & RETAIL

- palach makuk-haws* B6, C2
- p'ikcha* B6
- k'ofi pi tənəs-mak^hmak
- Portland Coffee Roasters B6
- Crossing D5
- Elephant Ears B3
- Elephant Ears Too B4
- Trailhead Snacks B4
- mek^hmak
- Cascade Grill B6
- Growlers Pizza and Beer B3
- Beer and Wine B3
- Aviary Cafe C3
- View Aviary Cafe menu and order ahead

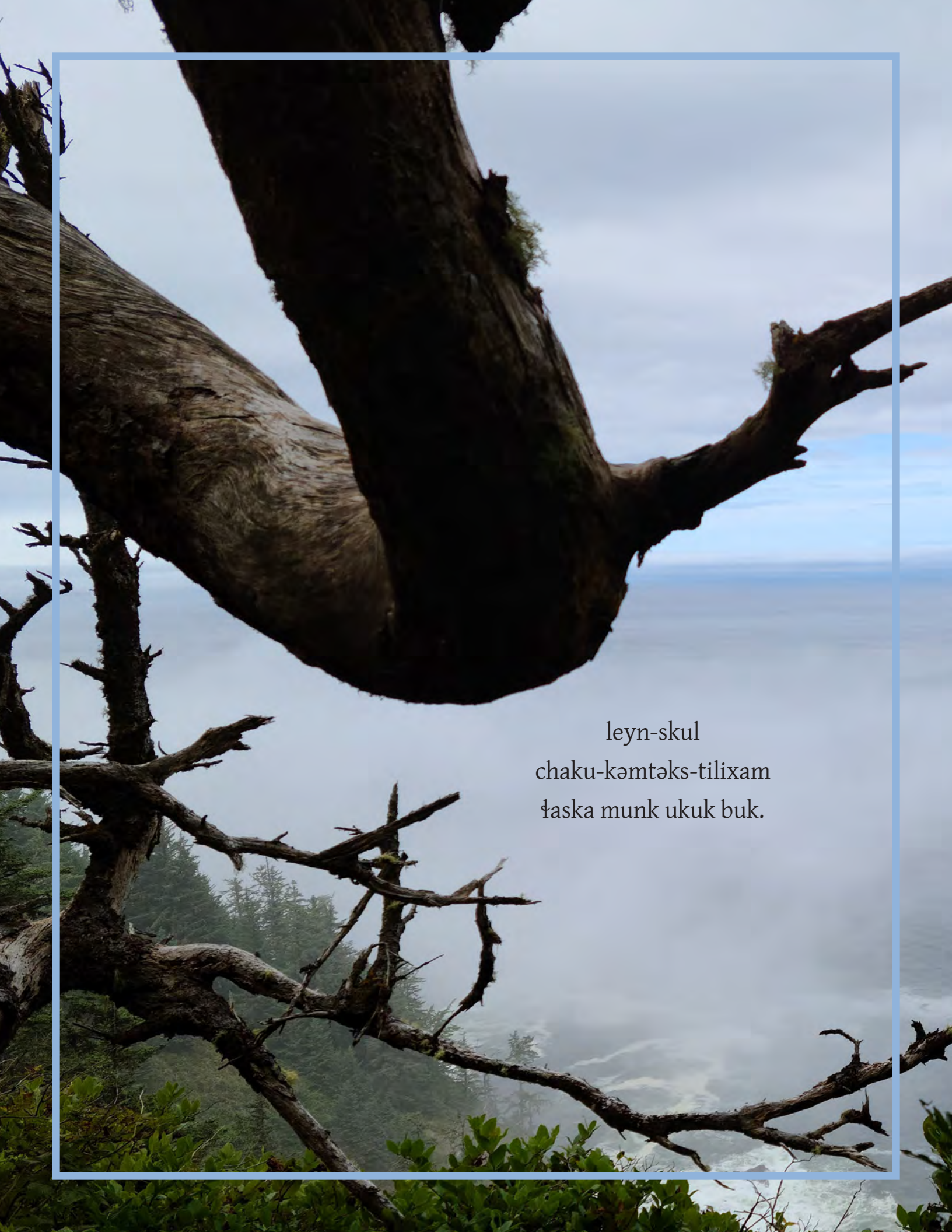
Signature Partners

- Banfield PET HOSPITAL
- TELEDYNE FLIR
- KGW8

Find your way
Match the number on the map to the tall post nearest you.

Download this map

Emergency: 503-505-5454

A large, gnarled tree trunk, possibly a dead or dying tree, leans over a misty ocean view. The trunk is dark and textured, with some moss or lichen growing on it. The background shows a vast, hazy ocean under a cloudy sky. In the foreground, there are some green leaves and branches of other trees.

leyn-skul
chaku-kæmtæks-tilixam
ʎaska munk ukuk buk.